

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 89, Mart 2019, s. 150-184

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.14801>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

9.02.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

15.03.2019

Dr. Öğr. Üyesi Kasım ERTAŞ
Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi
kasimertas@gmail.com

TARİHSEL ve KÜLTÜREL BOYUTLARIYLA ŞIRNAK BÖLGESİNDEKİ KELDANİLER ve MÜSLÜMANLARLA MÜNASEBETLERİ*

Öz

Günümüzde Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesi olarak isimlendirilen coğrafya, geçmişte yoğun bir Keldani nüfusunu barındırmıştır. Ancak 1915 yılında Ermenilere yönelik alınan ‘tehcir’ kararı, Keldanileri de etkilemiş ve Keldanilerin çoğu bu bölgedeki yerlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Keldanilerin çok az bir kısmı daha sonra köylerine geri dönerek burada yaşamaya devam etmişlerdir. Keldanilerin bölgedeki varlıkları 1990’lı yıllara kadar devam etmiştir. Ancak söz konusu dönemde bölgedeki terör olayları başta olmak üzere farklı saiklerle Keldaniler buradan göç etmek zorunda kalmışlardır. İstanbul ve bazı Avrupa ülkelerine yerleşen Keldanilerin bir kısmı 2000’li yıllarda eski köylerine tekrar yerleşmeye başlamışlardır. Bu tarihî süreçte sürekli Müslümanlarla sosyo-kültürel münasebet içerisinde olmalarına rağmen Türkiye’de Keldaniler ile ilgili yapılmış akademik çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla Türkiye toplumunun Keldaniler hakkındaki malumatının oldukça sınırlı olduğunu ifade edebiliriz. Bu düşünceden hareketle Şırnak ve çevresinde yer alan 9 tane Keldani köyünü merkeze alarak, buradaki Keldaniler ile görüşmeler gerçekleştirdik. Böylece Keldanilerin tarihi, dini ve kültürel yapılarını ortaya koymayı hedefledik. Bunun yanı sıra Keldanilerin yüzyıllar boyunca birlikte yaşadıkları Müslüman komşuları ile ilişkilerine de mercek tutarak Müslüman-Keldani ilişkilerini ortaya koymaya çalıştık.

* Bu çalışma, Şırnak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından 2017.02.03.01 nolu proje olarak desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Keldaniler, Süryaniler, Hıristiyanlık, Müslümanlar, Şırnak.

THE CHALDEANS IN THE ŞIRNAK REGION WITH RELIGIOUS, HISTORICAL AND CULTURAL DIMENSIONS AND THEIR RELATIONS WITH MUSLIMS

Abstract

The geography, named as the region of Eastern and Southeastern Anatolia today, had a large number of Chaldean inhabitants in the past. However, the deportation decision taken against Armenians in 1915 also influenced the Chaldeans and most of the Chaldeans were obliged to leave their residential areas in this region. Afterwards, small number of the Chaldeans returned to their villages and continued to live in the region. They were present in the region until the 1990s. However, they were obliged to migrate from the region due to diverse reasons, especially the terrorist incidents in the region in the mentioned period. Some of the Chaldeans who lived in Istanbul and some European countries initiated to resettle in their old villages in the 2000s. Academic works done on these Chaldeans in Turkey are almost nonexistent although they had continuous socio-cultural relations with Muslims in this historical process. For this reason, we can state that the Turkey's society has rather limited knowledge about them. Starting from this viewpoint, we conducted interviews with the Chaldeans living in the nine Chaldean villages in Şırnak and its vicinity. Thus, we intended to reveal their historical, religious and cultural structures. In addition, we sought to illuminate their relations with the Muslim neighbors with whom they lived together for centuries.

Keywords: Chaldeans, Syriacs, Christianity, Muslims, Şırnak.

Giriş

Şırnak, topraklarının bir kısmı Doğu Anadolu, bir kısmı ise Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan ve aynı zamanda Türkiye, Irak ve Suriye'nin kesiştiği bir noktada yer alması yönüyle stratejik öneme sahip bir vilayettir. Önemli bir yol kavşağında yer almasına rağmen tarihî kayıtlarda vilayetin merkezi olan Şırnak şehrinde herhangi bir yerleşimin olduğuna dair kayıtlara henüz rastlanmamıştır.¹ Siirt'in Erüh ilçesine bağlı bir köy olarak 19. yüzyılın sonlarına doğru adı kayıtlara geçen Şırnak'ın,² tarihî açıdan yeni bir yerleşim yeri olduğu söylenebilir. Bununla beraber şehrin içinde yer aldığı bölgenin tarihi eski çağlara kadar uzanır ve 1990 yılına kadar bağlı olduğu Siirt'in tarihiyle paralellik arz eder. Bölge tarihte; Asur, Babil, Med, Pers ve Bizans gibi birçok devletin/medeniyetin yönetimi altında kalmıştır. Şırnak'ın içerisinde yer aldığı bu bölge, Hz. Ömer döneminde 639 yılında Müslümanların hâkimiyetine

¹ Metin Tuncel, "Şırnak", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2010, c. 39, s. 110.

² Vital Cuinet, La Turquie d'Asie: Geographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnee de Chaque Province de L'Asie Mineure, Paris 1891, c. 2, s. 612.

girmiştir.³ Söz konusu bölge, Yavuz Sultan Selim'in 1514 yılındaki Çaldıran seferinin ardından Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁴

Şırnak'ın içerisinde yer aldığı bölgenin tarihi ile ilgili verilen bilgiler göz önünde bulundurulduğunda; söz konusu bölgenin tarih boyunca farklı etnik, dini ve kültürel yapıya sahip toplulukları bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Müslümanların hâkimiyetine girdikten sonraki dönemde de başta farklı Hıristiyan gruplar olmak üzere bölgede, Müslüman olmayan unsurlarla Müslümanlar bir arada yaşamaya devam etmişlerdir. İncelemeye esas aldığımız Keldaniler de, bölgede geçmişte önemli bir nüfusa sahip olup yüzyıllar boyunca Müslümanlar ile bir arada yaşamış olan bu gayrimüslim toplulukların başında yer almaktadırlar.

Keldaniler bölgede, çok eski bir geçmişe sahip olmalarına ve bu tarihî süreçte sürekli Müslümanlarla sosyo-kültürel münasebet içerisinde bulunmalarına rağmen Türkiye'de Keldaniler ile ilgili yapılmış akademik çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Buradan hareketle Türkiye toplumunun Keldaniler hakkındaki malumatının oldukça sınırlı olduğunu ifade edebiliriz. Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki toplum; Ermeni, Keldani, Nesturi veya Süryani gibi grupların tamamını 'Hıristiyan' veya bölgedeki kullanımıyla 'Fille/Fılla/Fıllah' olarak nitelemektedir.

Bu noktada konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, Keldani kimliği tanımlanırken öncelikle bu kavram ile doğrudan ilişkili olan 'Süryani' ve 'Nesturi' kavramlarının açıklanması gerekmektedir. Bu çerçevede ilk olarak, Hıristiyanlığın Mezopotamya'da yayıldığı dönemde bölgede etkin olan Antakya Kilisesi'ne bağlı olup birbirlerine komşu olan ve birbirlerine yakın Süryanice lehçelerini konuşan Hıristiyan topluluğu ifade etmek için 'Süryani' kavramının kullanıldığını ifade etmek gerekir.⁵ Buradan hareketle, etnik köken olarak ister Keldani olsun isterse Asuri veya Arami olsun Hıristiyanlığı benimseyen bu ilk topluluk içerisinde yer alan ve Süryanicenin birbirine yakın yerel lehçelerini konuşan etnik grupların tamamı Süryani olarak anılmıştır. Nesturilik ise, Süryaniler ile aynı etnik kökene sahip olmakla beraber, 431 Efes Konsili'nde mahkum edilen diyofizit (İsa-Masih'in hem insan hem tanrı olarak iki tabiata sahip olduğu) ve Meryem'in insan-anası olduğu yönündeki görüşün takipçileri olarak Antakya Kilisesi'nden ayrılan grup için yapılmış bir isimlendirmedir. İsimlendirme, Efes Konsili'nde bu görüşün savunuculuğunu yapan ve bu sebeple konsil tarafından mahkum edilen İstanbul Patriği Nestorius'tan (ö.451) kaynaklanmaktadır. Ancak ifade etmek gerekir ki Nestorius bu doktrinin kurucusu değil bir savunucusudur ve doğrusunu ifade etmek gerekirse Efes Konsili kararlarından sonra Antakya Kilisesi'nden ayrılma sürecine giren Süryani topluluk da kendi mezhepleri için Nesturilik yakıştırmasını kabul etmemektedirler. Daha çok Dicle Nehri'nin doğusunda ve Sasani coğrafyasında yaşayan bu topluluk kendi mezhebini Doğu Kilisesi olarak tanımlamış ve kısa süre içerisinde Bizans coğrafyasındaki Antakya Kilisesi'nden bağım-

³ Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Güneş, "Tur Abdin Yöresinin İslamlaşma Süreci", Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 3 (2012), sy. 6, s. 74 vd.; Hüseyin Güneş, "Beytüşşebap Tarihi Üzerine Notlar", Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 6 (2015), sy. 12, s. 106-108.

⁴ Metin Tuncel, "Şırnak", s. 110.

⁵ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Yasin Tomakin, "Abbâsiler Döneminde İlmî Hayatta Süryâniler (132-656/750-1258)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2017), s. 17 vd.; İbrahim Özçoşar, "Papa'nın Müdahalesi ve Süryani Kiliselerinde Bölünme: Keldani ve Süryani Katolik Patriklikleri", Süryaniler ve Süryanilik, (Haz. Ahmet Taşğın vd.), Ankara 2010, c. 1, s. 223.

sızlığını ilan etmiştir.⁶ Kadıköy Konsili'nde (451) ise monofizit görüş terk edilip diyofizit görüşe dönülmüş ancak Meryem'in yine de tanrı-anası olduğu kabul edilmiştir. Bu konsil Doğu Kilisesi'ni, yani Nesturileri yeniden kazanmak için yapılmışsa da onlar konsile katılmamış ve konsilin kararlarıyla ilgilenmemişlerdir. Diğer yandan monofizitliğin terk edilmesi, daha çok Dicle'nin batısında ve Bizans coğrafyasında yaşayıp bu görüşü benimsemiş olan Süryanilerin tepkisini çekmiş, bu karar sonucu ise onlar Antakya Kilisesi'nden ayrılma sürecine girmişlerdir. Bu süreç sonunda oluşan kilise de Süryani Ortodoks Kilisesi olarak kendini tanımlamıştır. Yaşanan bu bölünmeyle beraber Dicle'nin doğusundaki Süryanilerin Doğu Süryanileri, batısındakilerin de Batı Süryanileri şeklinde tanımlanması yaygınlık kazanmıştır. Keldani kavramı ise 15. yüzyılda Doğu Kilisesi mensupları, yani Nesturilerden Katolikliği benimseyerek Roma'ya bağlananları ifade etmek için kullanılmıştır. Papa Eugenius IV (1431-1447), Doğu Kilisesi'nden ayrılarak Roma'ya bağlanan grubu onlardan ayırt etmek için Irak'taki antik Keldani millete nispeten onları Keldani olarak isimlendirmiştir. Keldani adı verilen grubun patrikliği ise Babil Patrikliği unvanını kullanmıştır.⁷ Görüldüğü gibi ister Süryani Ortodoks olsun ister Nesturi veya Keldani olsun, bu grupların hepsi Süryani etnik kökenine dayanmaktadır ve hepsi de aynı Hıristiyanlaşma geleneğine sahiptirler. Dolayısıyla diğer Süryaniler ile aynı dini geleneğe ve aynı kültüre sahip olan Keldanileri onlardan ayıran unsur, onların Katolikliği benimseyerek Roma'ya bağlanmış olmalarıdır.

Keldaniler ile ilgili bu tanımlamalardan sonra, onların geçmişte ve günümüzde dünya üzerindeki dağılımları ve toplam nüfusları hakkında genel bilgiler sunmak istiyoruz. Keldanilerin Osmanlı İmparatorluğu döneminde; Diyarbakır, Mardin, Siirt, Maraş, Urfa, Bitlis, Van, Hakkâri, Gevaş, Beytüşşebap, Cizre, Midyat, Savur, Musul, Halep, Zaho, Süleymaniye, Kirkük, Akra, Zibar ve Bağdat'ta yaşadıkları bilinmektedir. Günümüzde ise tespit edilebildiği kadarıyla Keldaniler; başta Irak olmak üzere, İran, Suriye, Lübnan, Ürdün, Mısır, Türkiye, Rusya, Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri ve birçok Avrupa ülkesinde dağınık bir şekilde yaşamaktadırlar. Keldanilerin çok dağınık bir şekilde yaşamaları, onların toplam nüfusları hakkında da kesin bir sayı vermeyi güçleştirmektedir.⁸ Bununla beraber Keldanilerin Türkiye'deki nüfuslarının 500-1000 kişi;⁹ dünyadaki nüfuslarının ise 1 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde Keldanilere ait çok sayıda köy bulunduğu bilinmektedir.¹¹ Ancak 1915 yılında Keldanilerin yerlerini terk etmek zorunda kalmaları neticesinde söz konusu yerleşim birimlerine bölgedeki Müslü-

⁶ Bkz. Kadir Albayrak, "Nestürilik", DİA, İstanbul 2007, c. 33, s. 15; Abdullah Dilek, "Antakya ve Tüm Doğu Süryani Ortodoks Patrikliği: Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2013), s. 14; Mehmet Çelik, "Süryâniler", DİA, İstanbul 2010, c. 38, s. 176.

⁷ Kasım Ertaş, "Anadolu'da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap'ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları", Yeni Türkiye, sy. 82 (2016), s. 813-814; J. F. Coakley, "Chaldeans", Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage, (Ed. Sebastian P. Brock ve diğerleri), New Jersey 2011, s. 93; Kadir Albayrak, Keldaniler ve Nesturiler, Ankara 1997, s. 97; Suphi Aksoy-Toma Çelik, Mezopotamya Uygarlığında Süryani Tarihi, Ankara 2013, s. 297.

⁸ Kadir Albayrak, Keldaniler ve Nesturiler, s. 116-117.

⁹ Keldani Papaz Remzi Diril, günümüzde; Diyarbakır, Mardin, Elazığ ve Şırnak gibi illerden göç ederek İstanbul'a yerleşen yaklaşık olarak 100 aile Keldani bulunduğunu ifade etmektedir. Remzi Diril, 1981 Mehri doğumlu, Papaz. (12.11.2018 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirdiğimiz görüşme).

¹⁰ Kadir Albayrak, "Türkiye ve Dünyada Keldaniler ve Keldani Kilisesi", Demokrasi Platformu, sy. 7, Ankara 2006, s. 189.

¹¹ Bir kısmı için bkz. J. Naayem, Les Assyro-Chaldeens et les Armeniens Massacres par les Turcs, Paris 1920, s. 49-50.

man halklar yerleşmişlerdir. Günümüzde Türkiye’de Keldanilere ait çok az sayıda köy bulunmaktadır. Bölgede en çok bilinen ve bir kısmı yeniden imar edilmeye çalışılan bu köyler; Geznex (Cevizağacı)¹², Hozî (Ayrım)¹³, Mehri/Meer (Kovankaya)¹⁴, İşşi (Onbudak)¹⁵, Bazyan/ Baznaye (Doğan)¹⁶, Hassana (Kösreli)¹⁷, Bepin (Görümlü)¹⁸, Herbol (Aksu)¹⁹, ve Hertevin/Hertiv (Ekindüzü)²⁰ köyleridir. Bu köylerden Hertevin dışında kalan köylerin tamamı Şırnak ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Bunların yanı sıra araştırmalarımız sırasında isimlerini tespit edebildiğimiz ancak hakkında detaylı bilgi elde edemediğimiz birkaç köy daha bulunmaktadır. Bunlar; Şırnak’ın Kasrik beldesi civarında bulunan ve şu anda metruk olan Dêra Jor ve Dêra Jêr,²¹ yine Şırnak’a bağlı Berhinci²² ve Cînet²³ isimli köylerdir. Bu yerleşim birimlerinin yanı sıra Türkiye’de, yukarıda isimlerini zikrettiğimiz Şırnak ve çevresindeki yerleşim merkezlerinden göç ederek İstanbul’a yerleşen yaklaşık olarak 10 Keldani aile bulunmaktadır.²⁴

Keldaniler ile ilgili verdiğimiz bu bilgilerden sonra çalışmamızın kapsamı, metodolojisi ve kullanılan kavramlar ile ilgili birtakım bilgiler verip konunun detaylarına geçmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Keldaniler ile ilgili ilk araştırmamız, 2014 yılında yukarıda isimlerini zikrettiğimiz Şırnak’ın Beytüşşebap ilçesine bağlı Geznex, Hozî ve Mehri köylerini esas alan, dolayısıyla Beytüşşebap Keldanileri ile ilgili sınırlı bir araştırmaydı.²⁵ Konunun önemi ve söz konusu alandaki akademik çalışmaların olmayışı bizleri, bu çalışmayı daha ileri bir safhaya taşımaya sevk etti. Böylece yukarıda isimlerini ilk sıraladığımız Geznex, Hozî, Mehri, İşşi, Bazyan, Hassana, Bepin, Herbol ve Hertevin isimli 9 Keldani köyünü merkeze alarak, bölgedeki Keldanilerin tarihi, dini ve kültürel yapılarını ortaya koymayı hedefledik. Bunun yanı sıra Keldanilerin yüzyıllar boyunca birlikte yaşadıkları Müslüman komşuları ile ilişkilerine de mercek tutarak Müslüman-Keldani ilişkilerini ele almaya çalıştık. İsimlerini yukarıda zikrettiğimiz Dêra Jor, Dêra Jêr, Berhinci ve Cînet adlı köylere gelince, söz konusu köyler hakkında bilgi elde edebileceğimiz bir kaynağa ulaşamadığımız için bunları çalışmamızın kapsamı dışında tutmak zorunda kaldık.

Çalışmamızda öncelikle Şırnak ve çevresindeki Keldanilere ait yerleşim birimleri, söz konusu yerleşim birimlerinin tarihi, söz konusu Keldani yerleşim birimlerinin günümüzdeki durumu ve Keldanilerin Avrupa’ya göç süreci gibi konuları ele alacağız. Daha sonra bölgede Keldanilere ait dini yapılar, ziyaret yerleri ve birtakım dinsel etkinlikleri gibi konularda bilgi vererek Keldanilerin göç öncesi dönemdeki dini hayatlarını genel hatlarıyla tasvir etmeye çalışacağız. Çalışmanın sonraki kısımlarında ise Keldanilerin sosyo-kültürel hayatları ve Müs-

¹² Beytüşşebap ilçesine bağlı.

¹³ Beytüşşebap ilçesine bağlı.

¹⁴ Beytüşşebap ilçesine bağlı.

¹⁵ Uludere ilçesine bağlı.

¹⁶ Uludere ilçesine bağlı.

¹⁷ Silopi ilçesine bağlı.

¹⁸ Silopi ilçesine bağlı.

¹⁹ Silopi ilçesine bağlı.

²⁰ Siirt ili Pervari ilçesine bağlı.

²¹ Hamid Yaramış, 1943 doğumlu, Geznex.

²² Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır: Güneydoğulu Bir Keldani’nin Anıları (1975-1985), İstanbul 2011, s. 214.

²³ Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

²⁴ Remzi Diril, 1981 Mehri doğumlu, Papaz.

²⁵ Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, Yeni Türkiye, sy. 82 (2016), ss. 813-821.

luman-Keldani ilişkilerini incelemeye çalışacağız. Çalışma ortaya konulurken iki farklı kaynaktan istifade edilmiştir. Öncelikle Keldaniler ile ilgili yapılan araştırmalar gözden geçirilerek konunun çerçevesi dahilinde bu eserlerden istifade edilmiştir. Çalışmamız sosyo-kültürel boyutu ön planda olan bir çalışma olduğu için esas bilginin, ancak konunun ilgilileri ile yapılan görüşmelerden ve gözlemlerden elde edilebileceği gerçeğini göz önünde bulundurarak çalışmamıza esas olan yerleşim birimlerine giderek ilgili yerleşim birimlerinde bulunan Keldaniler ile görüştük. Görüştüğümüz Keldanilerin bir kısmı kalıcı olarak söz konusu yerleşim birimlerine yerleşenlerden bir kısmı ise Avrupa’da ikamet edip yaz mevsimini köyünde geçirmek için orada bulunan Keldanilerden oluşmaktadır. Buradaki Keldaniler ile yüz yüze görüşerek ve yaşadıkları ortamı incelemek suretiyle bilgileri elde ettik. Daha önce ilgili yerleşim birimlerinde ikamet etmiş olup, daha sonra Avrupa’ya göç eden bazı Keldaniler ile yüz yüze görüşme imkânı bulamadığımız için onlarla da telefon vasıtasıyla görüşerek bilgi elde etmeye çalıştık.²⁶

Burada çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için bir hususa da dikkat çekmek istiyoruz. Bölgedeki Keldanilerin komşuları Müslüman Kürtler olduğu için, çalışmamızda ve başvurduğumuz kaynaklarda Kürtlerden bahsedilirken bazen Müslüman bazen de Kürt ifadesi kullanılmıştır. Burada kullanılan Kürt kavramı, Müslüman-Hıristiyan münasebetleri nokta-i nazarından ele alındığında, Müslüman olarak okunmalıdır. Bu konuda benzer şekilde Keldani kavramı da Hıristiyan olarak okunabilir. Ayrıca bölgedeki Keldanilerden bahsedilirken bazen Keldani yerine Hıristiyan kavramı kullanılmıştır. Çalışma okunurken bunlar göz önünde bulundurulursa, karşılaşılabilecek bir kavram kargaşasının önüne geçileceğini düşünüyoruz.

A-Şırnak ve Çevresindeki Keldani Yerleşimleri

1-Geznex (Cevizağacı)

Geznex, Türkçe adıyla Cevizağacı köyü, Beytüşşebap ilçesinin takriben 10 km. kuzeybatısında yer almaktadır. Köyün bağlı olduğu Beytüşşebap ilçesi, oldukça dağlık ve engebeli bir coğrafi yapıya sahiptir. İlçe, Şırnak il merkezine yaklaşık olarak 120 km. mesafede yer almakla beraber, bölgenin coğrafi yapısı nedeniyle ilçe ile il merkezi arasındaki ulaşım yaz aylarında 3 saati ve kış aylarında ise 4 saati bulmaktadır.²⁷ Kış mevsiminde bazen yoğun kar yağışı nedeniyle yollar kapanmakta ve ilçenin, dolayısıyla köyün il merkezi ile bağlantısı tamamen kesilmektedir.

Beytüşşebap ilçesinin sarp coğrafyası içerisinde ceviz ağaçları ve köye yakın bir kaynaktan gelen tatlı suyu ile adı ön plana çıkan Geznex köyünün, kuruluş tarihi hakkında kesin bir bilgi elde edemedik. Ancak köyün Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri bir Keldani yerleşim merkezi olduğu bilinmektedir. Köyün eski yerleşim yeri, mevcut yerleşim yerinin yaklaşık olarak 500 metre ötesindedir. Köylüler, eski yerleşim yerindeki evlerinin zamanla harap olmasından dolayı köyü, yakındaki biraz daha yüksek bir yamaca taşımışlar.

²⁶ Keldaniler ile ilgili yaptığımız saha araştırmasında, kendisi ile yüz yüze görüştüğümüz veya Avrupa’da olduğu için telefon vasıtasıyla görüşebildiğimiz Keldanilerin tamamı bizleri çok sıcak karşıladılar. Kendisini ziyaret ettiğimiz kişiler, bizlere büyük bir misafirperverlik göstererek bütün sorularımıza içtenlikle cevap verdiler. Bunun için; Abuna Remzi Diril, Hamit Yaramış (Xamo Amca), İliş Beğtaş, Eprim Yabaş, Hanna Keyik ve Petrus Karatay beyefendiler başta olmak üzere isimlerini sayamadığımız ama önemli yardımlarını gördüğümüz bütün Keldani dostlara teşekkürü bir borç biliyoruz.

²⁷ Hüseyin Güneş, “Beytüşşebap Tarihi Üzerine Notlar”,s. 104.

Geznex Keldanileri, 1915 yılında çıkarılan ‘tehcir’ kararıyla (bölgedeki ifadesiyle ‘Fermana Filla’) Irak’a göç etmişlerdir. Daha sonra gerekli izinlerin çıkması sonucu kendi köylerine geri dönen Keldaniler, 1989 yılına kadar ciddi bir problem ile karşılaşmadan burada yaşamaya devam etmişlerdir. Ancak söz konusu dönemde bölgede artan terör olayları ve güvenlik güçlerinin terörle mücadele kapsamında başvurdukları birtakım güvenlik tedbirleri, Keldanilerin huzurlu ve güvenli yaşam imkânlarını ortadan kaldırmıştır. Bu çatışma ortamından kurtulmak isteyen Geznexli Keldaniler; Belçika, Fransa, Almanya ve İsveç gibi Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Bu süreçte Avrupa’ya göç etme imkânı bulamayan bazı Keldaniler ise, İstanbul’a göç ederek yaşamlarını burada sürdürmüşlerdir.

Köyün 1989 yılında gerçekleşen göçten önceki durumuna bakıldığında, köyde 45-50 hane Keldaninin yaşadığı aktarılmaktadır. Bölgedeki Keldanilerin çevredeki Kürtlerle benzer şekilde çocuk sayılarının çok fazla olduğu ifade edilmektedir.²⁸ Bu duruma dikkat çekilerek söz konusu dönemde köyde yaklaşık olarak 400-500 Keldani nüfus bulunduğu bilgisi verilmektedir.

Avrupa’da yaşayan Geznexli Keldaniler, 14 yıllık bir diasporadan sonra 2003 yılında tekrar kendi köylerine dönmeye başlamışlardır. Bu kapsamda öncelikle 6-7 aile bir daha geri dönmek üzere kendi köyüne yerleşmiştir. Ayrıca kalıcı olarak Türkiye’ye dönüşler ve köye yerleşmeler devam etmektedir. Bazı aileler ise yaz mevsiminde köylerine gelmekte, kış mevsiminde ise tekrar Avrupa’ya geri dönmektedir. Buradaki evlerini yeniden inşa edemeyen bazı aileler ise yaz aylarında köydeki akrabalarının yanına gelerek vatan hasretlerini gidermeye çalışmaktadırlar. Bu ziyaretler ile yaz aylarında Geznex köyünün nüfusunun zaman zaman 80 kişiye kadar çıktığı ifade edilmektedir.²⁹

2-Hozi (Ayrım)

Beytüşşebap’a bağlı bir diğer Keldani yerleşim birimi Hozi köyüdür. Tarihinin oldukça eski olduğu belirtilen köyün ismine, 1928 yılında İçişleri Bakanlığı Nüfus Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan ‘*Son Teşkilat-ı Mülkiye’de Köylerimizin Adları*’ isimli çalışmada da rastlanmaktadır.³⁰ Hozi köyünün, tarihte değişik zamanlarda ve değişik saiklerle 7 defa yıkıldıktan sonra tekrar inşa edildiği, Keldaniler tarafından ifade edilmektedir. Köyün 1930 yılına kadar mamur bir yerleşim merkezi olduğu ancak söz konusu tarihte bölgedeki Babat aşireti³¹ tarafından köye el konulduğu ve buradaki Keldanilerin, köylerinden göç etmek zorunda bırakıldıkları belirtilmektedir. Keldanilerin köylerini terk ettikleri dönemde köyde yaklaşık olarak 70 Keldani ailesinin yaşadığı aktarılmaktadır. Bu göç sürecinde ailelerin yaklaşık olarak %80’i Irak’a, %10’u İran üzerinden Rusya’ya ve diğerlerinin de İstanbul’a göç ettikleri bilgisi verilmektedir. Köyden göç eden bu ailelerden 2-3 ailenin ise bir müddet sonra köylerine geri dönerek Babat aşireti himayesinde yaşamlarını sürdürdükleri ancak, onların da 1990’lı yıllar-

²⁸ Aziz Yalab, hiç kimsenin o dönemde doğum önleme ya da aile planlama metotlarını bilmediğini, böyle bir önlemin zaten günah olarak düşünüldüğünü, dolayısıyla genç kadınların hemen her yıl doğum yaptıklarını aktarmaktadır. Bkz. Aziz Yalab, *Bizim Köyün Papazıdır*, s. 54-55.

²⁹ Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, s. 815; Hamid Yaramış, 1943 doğumlu, Geznex (02.07. 2018 tarihli görüşme).

³⁰ Bkz. *Son Teşkilat-ı Mülkiye’de Köylerimizin Adları*, İstanbul 1928, s. 572.

³¹ Şırnak ili sınırları içerisinde yer alan aşiretler ve bölgedeki aşiret yapısı hakkında geniş bilgi için bkz. İbrahim Baz vd., *Şırnak Aşiretleri ve Kültürü*, (Ed. İbrahim Baz-Nurdan Şarman), Ankara 2015, s. 41 vd.

da köyden göç ettikleri ifade edilmektedir. Hozi köyü şu anda metruk bir halde olup, köyde yaşayan herhangi bir kimse bulunmamaktadır.³²

3-Mehri/Meer (Kovankaya)

Beytüşşebap ilçe merkezine 55-60 km. uzaklıkta bulunan Mehri köyü, dağlık bir alanda olup, araçla ulaşımın oldukça güç olduğu bir yerleşim merkezidir.³³ Bölgedeki insanlar arasında ünlü olan Marta Şimoni isimli, dağın içine oyulmuş kaya kilisesi ile meşhur olan Mehri, oldukça eski bir Keldani köyü olarak bilinmektedir. Bu çerçevede köyde bulunan ve yaklaşık olarak 1500 yıllık bir yapı olduğu tahmin edilen Marta Şimoni Kilisesi, köyün tarihi hakkında bir fikir vermektedir. Mehri de Geznex köyü gibi, 1989 yılına kadar 70-80 ailenin yaşadığı mamur bir Keldani köyüdür. Ancak söz konusu tarihte Geznex köyünün göç etme sebepleri ile aynı gerekçelerle köylerini terk eden Mehrili Keldaniler, çoğu Fransa (yaklaşık olarak %90) olmak üzere Almanya ve Belçika gibi Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Ailelerden çok az bir kısmı ise İstanbul'a göç ederek, yaşamını burada sürdürmüştür. Günümüzde İstanbul'da yaşayan Mehrili 4-5 aile köyün hem ulaşım ve güvenlik problemlerine hem de zor yaşam şartlarına rağmen, yaz aylarında köye gelmekte ve yaz mevsimini burada geçirmektedir. Mehrili Keldaniler, ulaşım ve güvenlik problemlerinin çözülüp bölgede huzurlu bir yaşam ortamının oluşması halinde, köylerine geri dönmek istediklerini ve yok olan evlerini tekrar inşa ederek burayı bir tatil köyü olarak kullanmak istediklerini ifade etmektedirler.³⁴

4-İşşi (Onbudak)³⁵

Uludere ilçesine bağlı İşşi köyü, ilçe merkezine yaklaşık olarak 20 km. ve Şenoba beldesine ise 5-6 km. mesafede yer alan eski bir Keldani yerleşim merkezidir. Şenoba beldesinin kuzeydoğusunda yer alan köy, sarp dağların arasında yer alan bir vadi içerisinde, meyve ağaçları ile kuşatılmış bir vaha görünümü arz etmektedir. Köy, mamur olduğu dönemde sadece Keldanilerin yaşadığı bir yerleşim merkezidir. İşşi'nin asıl yerleşim yerinin yanı sıra, köyün Uludere tarafındaki dağın İşşi'ye bakan yamacında, küçük bir kiliseye sahip Karaye adında, İşşi'nin mahallesi sayılabilecek küçük bir yerleşim birimi daha mevcuttur.³⁶

Kendisi de İşşili olup, aynı zamanda 1975-1985 yılları arasında köyün resmi papazı olarak görev yapan Aziz Yalap'ın verdiği bilgilere göre İşşi köyü, 1976 yılında 80 haneden oluşmakta ve 680 kişilik bir Keldani nüfusunu barındırmaktadır.³⁷ Köylülerin bu dönemde; çiftçilik, hayvancılık, duvar ustalığı ve bölgenin yöresel kıyafeti olan 'şal-şapik' kumaşı dokuyarak geçimlerini sağladıkları kaydedilmektedir.³⁸

³² Kasım Ertaş, "Anadolu'da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap'ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları", s. 815-816.

³³ Mehri köyüne, 02.07. 2018 tarihinde gitmek istedik, ancak hem köyün ulaşım koşullarının aşırı derecede zor olması hem de bölgede güvenlik güçleri tarafından sürdürülen terörle mücadele operasyonları dolayısıyla bu seyahatimizi gerçekleştiremedik.

³⁴ Kasım Ertaş, "Anadolu'da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap'ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları", s. 816; Remzi Diril, 1981 Mehri doğumlu, Papaz.

³⁵ 1928 yılında İçişleri Bakanlığı Nüfus Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 'Son Teşkilat-ı Mülkiye'de Köylerimizin Adları' isimli eserde köyün ismi 'Şi' olarak kaydedilmiştir. Bkz. Son Teşkilat-ı Mülkiye'de Köylerimiz Adları, İstanbul 1928, s. 572.

³⁶ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 43.

³⁷ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 20. Yazar, çalışmanın başka bir yerinde, aynı yıla ait nüfus miktarını 580 olarak vermektedir. Bkz. s. 37.

³⁸ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 20, 23.

Bölgede 1980’li yıllarda terör olaylarının artması, Keldanilerin günlük yaşantısını olumsuz etkileyerek, onların köylerinde yaşama umutlarını söndürmüştür. Bu durum karşısında Keldaniler, ellerindeki mallarını yok pahasına satarak bölgeden göç etmek zorunda kalmışlardır.³⁹ Esasında köyden Avrupa’ya ilk göçler 1978 yılında başlamıştır. Bazyan köyünden bazıları işçi olarak Avrupa’ya gidince diğer bir kısım köylüler de onların peşinden Avrupa’ya gitmişlerdir. Ancak bu tarz göçler, bireysel olup köyün demografik yapısını çok fazla etkileyecek düzeyde değildir. Köyden esas göçler ifade ettiğimiz üzere bölgede terör olaylarının artması sonucu başlamıştır. Bu bağlamda 1980’li yıllarda başlayan göç kısa sürede hızlanmış ve 1995 yılında köyün tamamı boşaltılmıştır. Köylerini terk ederek Avrupa’ya göç eden Keldaniler, ağırlıklı olarak Fransa’ya yerleşmişlerdir. Günümüzde yoğun olarak yaşadıkları Paris’in Sarcelles isimli banliyösü, adeta Keldanilerin başkentleri konumunda bir yerleşim merkezi haline gelmiştir.⁴⁰

Günümüzde metruk durumda olan İşçi köyünün mülkiyet durumu mahkeme sürecinde olup, köyün ve arazisinin, Keldanilere mi yoksa Müslümanlara mı ait olduğu konusu mahkeme süreci tamamlanınca netlik kazanacaktır. Şöyle ki; bazı Keldaniler, 80’li yıllarda buradan göç ederken evlerini ve arazilerini bazı Müslüman ailelere satmışlardır. Ancak bir kısmı, evlerini ve arazilerini Müslümanlara satmadıklarını, Müslümanların mallarına zorla el koyduklarını iddia ederek arazilerinin kendilerine iadesini talep ederek bir mahkeme süreci başlatmışlardır. Bu sebeple köyün geleceği, ancak mahkemenin vereceği karar doğrultusunda netlik kazanacaktır.⁴¹

5- Bazyan/Baznaye (Doğan)⁴²

İşçi köyüne yaklaşık olarak 45 dakikalık yürüme mesafesinde bulunan Bazyan köyü⁴³ geçmişte Müslüman Kürtler ile Keldanilerin birlikte yaşadıkları bir yerleşim merkezidir. İşçi köyünün yanı sıra Bazyan köyünün de dini hizmetlerini yürüten Papaz Aziz Yalap’ın verdiği bilgilere göre, 1970 yılında Bazyan köyü 60 aileden müteşekkil olup, 350 kişilik bir nüfusa sahiptir.⁴⁴ Köydeki Kürt aile sayısının söz konusu dönemde yaklaşık olarak 10 aile olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁵ Keldaniler ile birlikte yaşayan bu Kürt ailelerin de Keldanice öğrendikleri ifade edilmektedir.⁴⁶ Bazyan’daki Keldaniler ile Kürtlerin birlikte aynı köyde yaşamaları 1982 yılına kadar devam etmiştir. Ancak söz konusu tarihte köyün ağası Halit Ağa (Xalitê Emer) ile aralarında meydana gelen bir arazi kavgası, Keldanilerin yüzyıllar boyunca üzerinde yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmaları ile sonuçlanmıştır. Keldaniler tarafından verilen bilgiye göre Halit Ağa, Keldanilerden Oşana ailesine ait bir tarlanın kendisine ait olduğunu iddia ederek tarlaya el koyar. Bunun üzerine Oşana ailesi mahkemeye başvurarak dava açar. Bu kapsamda mahkeme keşif heyeti köye gelerek dava konusu olan tarlanın bulundu-

³⁹ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 207.

⁴⁰ Eprim Yabaş, 1957 doğumlu, İşçi; Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 13.

⁴¹ Eprim Yabaş, 1957 doğumlu, İşçi.

⁴² Köyün ismi ‘Son Teşkilat-ı Mülkiye’de Köylerimiz Adları’ isimli eserde ‘Bazyan’ olarak kaydedilmiştir. Bkz. Son Teşkilat-ı Mülkiye’de Köylerimiz Adları, s. 572. Köyün isminin bölgedeki Kürtler arasındaki kullanımı da ‘Bazyan’ şeklindedir. Bu yaygın kullanımdan dolayı olsa gerek Aziz Yalap da ‘Bazyan’ kullanımını tercih etmiştir. Ancak, Süryaniler yaygın kullanımın yanı sıra ‘Baznaye’ şeklini de tercih etmektedirler. Biz de çalışmamızda köyün isminin yaygın olarak bilinen versiyonu olan ‘Bazyan’ı kullanacağız.

⁴³ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 52.

⁴⁴ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 68.

⁴⁵ Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

ğu bölgede incelemelerde bulunur. Keşif sonrası köye dönülürken Halit Ağa ve Oşana ailesi arasında kavga çıkar. Bu kavga sırasında Oşana ailesinden Daniel, Halit Ağa ailesi tarafından öldürülürken Daniel'in amcasının oğlu olan köy Muhtarı Hanna ise bu kavga esnasında fenalaşarak kalp krizi geçirir ve hayatını kaybeder. Ayrıca Keldanilerden köyün bekçisi Mixo ise ayağından yaralanarak sakatlanır. Bu kavgada Halit Ağa'nın oğlu Süleyman da Oşana ailesi tarafından öldürülür. Süleyman'ın öldürülmesi Keldanilerin artık orada yaşamalarının imkânsız olduğu anlamına gelmektedir. Keldaniler hemen köyü boşaltarak İstanbul'a, oradan da Fransa'ya göç ederler. Günümüzde metruk halde bulunan köyde Keldaniler, evlerinin ve tarlalarının tapularının hala kendilerinde olduğunu ifade etmektedirler.⁴⁷

6-Hassana (Kösreli)

Silopi ilçesine bağlı olup ilçe merkezine yaklaşık olarak 20 km. mesafede bulunan Hassana köyü, oldukça eski ve büyük bir Keldani yerleşim merkezidir. Köyün tarihi çok eski tarihlere dayanmakla beraber ne zaman kurulduğu ile ilgili kesin bir bilgi elde edemedik. Köyün sakinleri, Hassana'nın Asurlulardan beri bir yerleşim merkezi olarak varlığını sürdürdüğüne inanmaktadırlar.⁴⁸ Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri köyün tamamen Keldanilere ait bir yerleşim merkezi olduğu bilinmektedir. Hassana köyündeki Keldaniler, 1915 yılındaki 'tehcir'/'fermana filla' kararından sonra köylerini terk ederek Irak, İran ve Rusya'ya göç etmişlerdir. Daha sonra bir kısmı köylerine geri dönen Keldaniler, 1990'lı yıllara kadar burada yaşamaya devam etmişlerdir. Köyün hem göçün başladığı dönemdeki hem de şu andaki muhtarı olan İliş Beğtaş'ın ifadesine göre 1993 yılında köyde 1080 kişilik 70 hane bulunmaktadır. Ancak 1980'li yıllardan itibaren Midyat'taki Keldanilerin bir kısmının Avrupa'ya göç etmesiyle beraber buradaki Keldanilerin de bir kısmı Avrupa'ya göç etmiştir. Böylece Hassana köyünden Avrupa'ya ilk göç dalgası 1984 yılında başlamış⁴⁹ ve giderek devam etmiştir. Bölgede doksanlı yıllarda iyice yükselen terör olayları köyde kalan Keldanileri de yerlerini terk etmek zorunda bırakmıştır. Bu noktada Hassana'yı en son terk eden köyün muhtarı İliş Beğtaş olmuştur. Takvimler 20 Kasım 1993'ü gösterdiğinde köyün muhtarı İliş Beğtaş'ın da köyü terk etmesiyle birlikte köy tamamen metruk bir hal almıştır.⁵⁰

Son göç dalgasında köylerini terk eden Keldanilerden; 16 aile Şırnak'ın İdil ilçesine bağlı bir Süryani köyü olan Mıdın'e (Öğündük), 14 aile ile 3 dul kadının içerisinde yer aldığı bir grup Midyat merkeze, 11 aile Mardin'in Yeşilli ilçesine bağlı yine bir Süryani yerleşim merkezi olan Benabil/Binebil (Bülbül) köyüne ve 4 aile de Mardin'deki Süryanilere ait Deyrulzafaran Manastırı'na sığınmıştır. Bir süre burada kalan Keldaniler, daha sonra İstanbul'a, oradan da Avrupa'ya göç etmişlerdir. Avrupa'ya göç eden Hassana köylülerinin çoğu Belçika'ya yerleşmiştir.⁵¹

⁴⁶ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 210.

⁴⁷ Eprim Yabaş, 1957 doğumlu, İşi.

⁴⁸ İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

⁴⁹ Aynı tarihlerde İşi köyünden de Avrupa'ya göçlerin başladığı kaydedilmektedir. Bkz. Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 147.

⁵⁰ İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

⁵¹ Belçikalı Yazar August Thiry, Hassana köyünü ve bu köyden Belçika'ya göç eden Keldanilerin hikâyesini merkeze aldığı Mechelen aan de Tigris isimli monografik çalışmasında Belçika'nın Mechelen şehrine yerleşen Keldanilerin göç serüvenini ve yaşam mücadelelerini detaylı bir şekilde ele almıştır.

Günümüzde 5 aile kalıcı olarak Hassana'ya geri dönmüş ve köylerine yerleşmişlerdir. 20-30 aile ise, yaz aylarında buraya gelerek yaz mevsimini buradaki akrabaları ve dostları ile birlikte geçirmektedir. Köyün yeniden imar edilmesi çerçevesinde eski evler restore edilirken, bazı köylüler de yeni evler inşa etmektedir. Köy Muhtarı İliş Beğtaş, bölge ile gönül bağlarının hiçbir zaman kopmadığını, Avrupa'da olduğu dönemlerde hemen hemen her yıl Türkiye'ye gelerek köylerini ziyaret ettiklerini ifade etmektedir. Bu noktada İliş Beğtaş'a, bölgedeki Müslüman halkın bu geriye dönüşleri nasıl karşıladığını sorduğumuzda da 'halk dönüşümünü olumlu karşılıyor' cevabını vermiştir.⁵²

Şırnak bölgesinde giyilen ve 'şal-şapık' olarak bilinen yöresel kıyafetlerin kumaşının üretiminde Hassana köyünün göç öncesi dönemde önemli bir konuma sahip olduğu bilinmektedir. Şal-şapık kumaşı, doğal tiftikten üretilip kök boya ile renklendirilen ve tezgâhlarda dokunan bir kumaş çeşididir.⁵³ Hassana köyündeki Keldanilerin 1993 yılındaki göçünden önceki dönemde, hemen her evde birer şal-şapık tezgâhı bulunduğu, hatta bazı evlerde 3-4 tane tezgâhın bulunduğu aktarılmaktadır.⁵⁴

Hassanalı Keldaniler, Avrupa'ya göç ettikten sonra buradaki mesleklerini orada da icra ederek şal-şapık kumaşının üretimini Avrupa'da da sürdürmüşlerdir. Şu anda Almanya'daki bazı Keldanilerin bu üretimi devam ettirdikleri aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra bazı Keldaniler, özel günlerde Avrupa'da da şal-şapık giymeyi sürdürmüştür. Nitekim köyün muhtarı İliş Beğtaş, Belçika'da da bayramlarda yöresel kıyafetleri olan şal-şapık giydiğini ifade etmektedir.

Keldanilerin bir kısmının tekrar Hassana'ya dönmesiyle birlikte köyde, şal-şapık üretimi yeniden başlamıştır. Avrupa'dan iki yıl önce (2016) Hassana'ya dönen Yusuf Dora, Haziran 2018'de evinde bir şal-şapık tezgâhı kurarak üretime başlamıştır.⁵⁵

7- Bepin (Görümlü)

Günümüz idari taksimatında Silopi ilçesine bağlı bir belde konumunda olan Bepin, yüzyıllar boyunca Hıristiyanların ve Müslümanların birlikte yaşadıkları bir yerleşim merkezi olmuştur. Cudi dağıнын yamacında yer alan bu yerleşim merkezinin kuruluş tarihi hakkında bir bilgi elde edemedik, ancak Bepin'in içerisinde yer aldığı bölgede Asurlulardan kalma kalıntıların varlığı, söz konusu yerleşim biriminin de tarihinin çok eskilere dayandığını düşündürmektedir.

Keldaniler ile Müslümanların birlikte yaşadıkları Bepin'de Keldanilerin 1980'li yıllara kadar nüfusun %25'ini oluşturdukları aktarılmaktadır. Bepin'deki Keldaniler de 1990'lı yıllarda köylerini terk ederek Belçika başta olmak üzere farklı Avrupa ülkelerine yerleşmişlerdir. Günümüzde Avrupa'da Bepin'den giden yaklaşık olarak 150-200 Keldani ailenin bulunduğu belirtilmektedir.⁵⁶

⁵² İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

⁵³ Bkz. Sedat Çelik-Lutfullah Sadi Toprak, "Şırnak Geleneksel El Sanatlarının Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi", Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 6, sy. 5 (2018), s. 690.

⁵⁴ İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana; Yusuf Dora, 1957 doğumlu, Hassana.

⁵⁵ Yusuf Dora, 1957 doğumlu, Hassana.

⁵⁶ Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

8- Herbol (Aksu)

Silopi ilçesine bağlı, Türkçe adı Aksu olan Herbol köyü, Cudi'nin iki yüksek yamacı arasındaki derin bir vadi içerisinde yer almaktadır. Köyün eski yerleşim yeri, şu anda kömür ocağının hafriyatı altında kalmıştır. Köylüler, toprak altında kalmaması için mezarlarını ve tarihi 1500 yıldan fazla olduğu ifade edilen Marta Şimoni Kilisesi'nin taşlarını Cudi'nin Şırnak tarafında yer alıp vadiye bakan yamacındaki daha yüksek bir yere taşımışlardır. Mezarlığın da içerisinde yer aldığı bu yamaç aynı zamanda köyün yeni yerleşim alanı olarak belirlenmiştir.⁵⁷ Herbol köyünde yer alan kilisenin tarihi ile ilgili verilen bilgiler göz önünde bulundurulduğunda köyün oldukça eski bir Hıristiyan yerleşim merkezi olduğu anlaşılabilir. Bunun yanı sıra Herbol'ün bölgedeki en büyük Keldani yerleşim merkezi olduğu ifade edilmektedir. Sadece Keldanilerin yaşadığı köy, 1980'li yıllara kadar canlı bir yerleşim merkezi olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak 80'li yıllarda bölgede artan terör olaylarının oluşturduğu güvenlik problemi ve bu doğrultuda devlet tarafından terörle mücadele kapsamında alınan güvenlik önlemleri, Keldanilerin bölgedeki yaşamını olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra kömür ocakları için köy arazisinin yaklaşık olarak yüzde 85'inin istimlak edildiği ve burası yerine teklif edilen yerleşim yerinin imarının gerçekleşmemesinin de Keldanilerin buradan göç etmesinde bir etken olarak zikredilmektedir. Keldaniler, önce İstanbul'a, oradan da Avrupa'ya göç etmeyi bu ortamdan çıkış yolu olarak bulmuşlardır. 1980'li yıllarda başlayan göç süreci, 1990 yılında tamamlanmış ve bu tarihte köy tamamen boşaltılmıştır. Avrupa'ya göç eden Herbol Keldanileri, başta Fransa olmak üzere Belçika ve Almanya gibi Avrupa ülkelerine dağılmışlardır. Günümüzde Herbol köyünden olup Avrupa'da yaşayan aile sayısının yaklaşık olarak 800 olduğu tahmin edilmektedir.⁵⁸

Petrus Karatay'ın verdiği bilgilere göre Avrupa'daki Herbol Keldanileri, 2009 yılında bir heyet kurarak köye tekrar dönmek isteyenleri tespit etmeye çalışmışlardır. Bu çalışma neticesinde 27 ailenin köye tekrar yerleşmek istediği belirlenmiştir. Söz konusu heyet, bu ailelerin verdikleri dilekçeleri Şırnak Valiliği'ne sunup köyelerine dönmek istediklerini belirterek gerekli izinlerin verilmesini ve köyün yol, su ve elektrik altyapısının kurulmasını valilikten talep etmişlerdir. Karatay, bu konudaki taleplerinin henüz karşılanmadığını belirtmektedir. Bununla beraber dört-beş Keldani ailesi yeni yerleşim yerinde ev inşaatına başlamış olup, imar çalışmalarını sürdürmektedirler. Kış mevsiminde sadece Petrus Karatay'ın kaldığı Herbol, yaz mevsiminde köylerini ziyaret etmek isteyen yüzlerce Keldaniyi ağırlamaktadır. Karatay, bölgede huzur ortamının tesis edilmesi durumunda çok sayıda kişinin Herbol'e geri dönmek istediğini vurgulamaktadır.⁵⁹

⁵⁷ Eprim Yabaş, 1957 doğumlu, İşçi; Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

⁵⁸ Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

⁵⁹ Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

9- Hertevin/ Hertiv (Ekindüzü)⁶⁰

Günümüz idari taksimatında Siirt ilinin Pervari ilçesine bağlı olan ve Türkçe adı Ekindüzü olan Hertevin, eski bir Keldani yerleşim birimidir. Hertevin, 1915 yılından önce, Siirt ve çevresinde yer alan çok sayıda Keldani köylerinden birisidir.⁶¹ Ancak bu tarihten sonra zamanla buradaki Keldanilerin göç etmesi/göç etmek zorunda kalması sonucu geriye sadece Hertevin köyü kalmıştır.⁶² Bir zamanlar sadece Keldanilerin yaşadığı köy, kan davasından dolayı Eruh'u terk ederek gelen Müslüman bir ailenin de yerleşmesi⁶³ ile birlikte, Keldaniler ile Müslümanların birlikte yaşadıkları bir yerleşim merkezi olmuştur. Keldaniler ile birlikte yaşamaya başlayan bu aile aynı zamanda Keldanilerin dilini de öğrenmiştir. Buradaki Keldanilerin konuştukları Doğu Süryanice, dünya dillerinin verildiği SIL International adlı sitede 'Hertevince' diye kaydedilmiştir.⁶⁴ Ancak, böyle bir isimlendirmenin bir yanlış anlama neticesinde ortaya çıktığını düşünmekteyiz. Çünkü sadece buradaki Keldaniler değil, Şırnak bölgesinde yaşayan Keldaniler de çok küçük bazı farklarla Doğu Süryanice lehçesini kullanmaktadırlar.

Hertevin'deki Keldaniler, diğer bölgelerdeki Keldaniler gibi bir ağanın himayesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Köy terk edilmeden önce buradaki Keldanilerin Refik Ağa'nın (Kızılay) himayesinde yaşadıkları bilgisi verilmektedir.⁶⁵ Yaklaşık olarak 30 Keldani hanenin bulunduğu köyden 1980'li yıllardan itibaren göçler başlamıştır. Keldanilerin buradan göçmelerinin altında farklı sosyo-ekonomik sebepler bulunmaktadır. Ancak en önemlilerinden birisi, köydeki gençlerin çalışmak için Mersin'e gitmeleri ve geride kalan yaşlı ve kadınları da arkalarından gitmeye sevk etmesidir. Bir diğeri ise, artık civarda kendilerinden başka Hristiyan bulunmayışının kendilerini bir sosyal baskı altında hissetmelerine neden olduğu şeklinde zikredilmektedir.

Hertevin'den göç eden Keldaniler önce Mersin'e, oradan da Avrupa'ya (ağırlıklı olarak Almanya) göç etmişlerdir. Bütün Keldanilerin köyü terk ettiği sırada köyde 7-8 Müslüman ailenin bulunduğu ancak daha sonra çevre köylerden de Müslümanların gelerek Keldanilerden boşalan evlere yerleştikleri ifade edilmektedir. Kendisi ile görüştüğümüz Keldanilerden Hanna Keyik, göç ederken evlerini ve arazilerini satmadıklarını, eski tapularının hala ellerinde mevcut olduğunu, fakat sonraki dönemde gerçekleştirilen kadastro uygulamalarından dolayı, tapularının resmi kurumlarca kabul edilmediğini belirtmektedir.⁶⁶ Günümüzde köyde Keldani-

⁶⁰ Köyün Osmanlı dönemindeki ismi ile ilgili araştırma yaptığımızda 'Son Teşkilat-ı Mülkiye'de Köylerimiz Adları' isimli eserde Hertvin/Hertevin-i Ulya ve Hertvin/Hertevin-i Süfla adında iki isim karşımıza çıkmaktadır. Ancak köyün kendi içinde mi ikiye ayrıldığını yoksa farklı iki köyün mü olduğunu tespit edemedik. Bkz. Son Teşkilat-ı Mülkiye'de Köylerimiz Adları, İstanbul 1928, s. 648. Bunun yanı sıra kendisiyle görüştüğümüz, 1955 Hertevin doğumlu olup, şu anda Almanya'da ikamet eden Hanna Keyik, köyün Keldanice adının Ertun/Artun olduğunu ifade etmektedir.

⁶¹ Bkz. J. Naayem, Les Assyro-Chaldeens et les Armeniens Massacres par les Turcs, Paris 1920, s. 49-50.

⁶² Hanna Keyik, kendi ailesinin yanı sıra Hertevinli birkaç ailenin 1915 yılında Eruh'taki Yakup Ağa tarafından öldürülmekten kurtarıldığını ve kendilerinin hala o aile fertleri ile diyaloglarının devam ettiğini belirtmektedir.

⁶³ Müslüman ailenin köye hangi tarihte yerleştiği ile ilgili olarak gerek bizim gerekse Hanna Keyik Beyefendinin yaptığı araştırmadan bir netice alamayarak bu tarihi tespit edemedik.

⁶⁴ Bkz. <https://www.ethnologue.com/language/hrt> (15.08.2018). Bu konu medyanın da dikkatini çekmiş ve 'Hertevince: Yok olmaya yüz tutmuş bir dilin hikâyesi' başlığıyla haberlere konu olmuştur. Bkz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40630932> (15.08.2018)

⁶⁵ Hanna Keyik, 1955 doğumlu, Hertevin.

⁶⁶ Hanna Keyik, 1955 doğumlu, Hertevin; Köy sakinlerinden Nevzat Kızılkaya, 2017 yılında BBC Türkçe kanalına verdiği demeçte "Köydeki arazilerin hepsi Keldanilerin, biz sonra geldik. Hepsi gitti ama her şeyin sahibi onlar"

lerden kalma neredeyse hiçbir eser yoktur. Evlerinin tamamı yıkılmış olup, yerine yeni evler inşa edilmiştir. Çalışmamızın ‘Dini Kurumlar ve Dini Hayat’ başlığı altında hakkında bilgi vereceğimiz dini yapılarından da herhangi bir eser kalmamıştır. Hatta mezarlarının dahi define avcıları tarafından harap edildiği ifade edilmektedir.⁶⁷

Günümüzde çoğu, Avrupa ülkelerinde (ağırlıklı olarak Almanya) yaşayan Hertevinli Keldaniler, burada da kendi kültürlerini muhafaza etmeye çalışmaktadırlar. Burada giydikleri yerel kıyafetleri olan şal-şapık giysileri bazı özel günlerde orada da giymektedirler. Bunun yanı sıra aile içerisinde Keldanice konuşarak kendi dillerini ve kültürlerini muhafaza etmeye çalışmaktadırlar. Ancak Almanya’da yaşayan Keldanilerin, çocuklarına Keldanice öğretme noktasında Fransa’daki Keldaniler kadar geniş imkânlarla sahip olmadığı belirtilmektedir. Fransa’da yaşayan Keldanilerin sayıca fazla olmalarının sağlamış olduğu bir avantaj ile daha organize oldukları ve kiliselerinde çocuklarına Keldanice öğretildiği, buna karşın Almanya’daki Keldani nüfusun az olmasından dolayı buradaki Keldanilerin imkânlarının sınırlı olduğu ifade edilmektedir.⁶⁸

B-Dini Kurumlar ve Dini Hayat

Çalışmamızın bu bölümünde yukarıda hakkında bilgi sunduğumuz 9 tane Keldani köyünde tespit edebildiğimiz dini yapılar, söz konusu dini yapıların tarihi ve günümüzdeki durumu ele alınacaktır. Ayrıca ilgili yerleşim birimlerinde ve onların civarında bulunan türbe ve ziyaret yerleri ele alınacaktır. Son olarak Keldanilerce yapılan bazı ayin ve kutlamalar hakkında bilgi verilerek Keldanilerin dini hayatı genel hatlarıyla tasvir edilmeye çalışılacaktır.

Keldanilere ait yerleşim birimlerindeki dini mekânlar hakkındaki bilgiyi, ilgili yerleşim birimleri hakkında bilgi verirken yaptığımız sıralamayı takip ederek sunacağız. Bu doğrultuda öncelikle Beytüşşebap ilçesine bağlı Geznex, Hozî, Mehri köyleri ve civarında tespit edebildiğimiz kilise, manastır ve türbeler hakkında bilgi vererek türbe ve manastır merkezli bazı kutlamaları ve bu mekânlar etrafında gelişen halk inançlarını kısaca değerlendirmeye çalışacağız.

Günümüzde Geznex köyünün bir kilisesi bulunmamakta ve köyde başka bir mekânda da ayin icra edilmemektedir. Ancak köyün boşaltıldığı 1989 öncesi dönemde köyde bir papazın bulunduğu ve köydeki bir evin odasının ibadet için kullanıldığı aktarılmaktadır. Köylerini tekrar mamur hale getirmeye çalışan Geznexli Keldaniler, yakın tarihte köylerinde bir kilise inşa etmeyi planladıklarını ifade etmektedirler. Beytüşşebap ilçesine bağlı diğer Keldani köyü olan Hozî’de Mar Gedda adında harabe halde bir kilise bulunmaktadır. Beytüşşebap’taki bir diğer Keldani köyü olan Mehri’de ise Meryem Ana adında bir kilise bulunmaktadır. Meryem Ana Kilisesi’nin 1989 yılına kadar aktif olup papazının bulunduğu ifade edilmektedir.⁶⁹

Beytüşşebap ilçesine bağlı Keldani köyleri ve civarında Keldanilere ait çok sayıda manastır ve türbe bulunduğu aktarılmaktadır. Keldaniler kutsal kabul ettikleri bu manastır ve türbeleri ziyaret ederek buralarda dua etmektedirler. Yaptığımız araştırmada bu mekânların

ifadesini kullanmaktadır. Bkz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40630932> (15.08.2018)

⁶⁷ Hanna Keyik, 1955 doğumlu, Hertevin.

⁶⁸ Hanna Keyik, 1955 doğumlu, Hertevin.

⁶⁹ Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, s. 817.

tamamını tespit edemedik. Burada söz konusu manastır ve türbelerden tespit edebildiğimiz birkaçını zikredeceğimizi belirtmek istiyoruz. Geznex köyünde Mar Pavlus Manastırı bu mekânlardan birisidir. Köyün yeni yerleşim yerinin içerisinde yer alan manastır, günümüzde harap vaziyettedir. Geznex civarında bulunan ve bölge halkı tarafından ziyaret edilen bir diğer kutsal mekân ise, Kato dağındaki Mar Yuhanna Manastırı'dır. Günümüzde sadece birtakım kalıntıları bulunan manastırın geçmişte Keldanilerin yanı sıra Müslümanlarca da kutsal kabul edilip ziyaret edildiği aktarılmaktadır. Mehri köyünde ise bölgede oldukça ünlü olan Marta Şimoni adında yaklaşık olarak 1500 yıllık bir tarihe sahip olduğu aktarılan, dağın içine oyulmuş bir kaya manastırı bulunmaktadır. Bölgedeki Keldaniler, söz konusu manastırı ziyaret ederek manastırdaki topraktan alıp yedikleri gibi bereket getirmesi niyetiyle bu topraktan bir miktar alıp evlerine de götürdüklerini ifade etmektedirler. Marta Şimoni manastırı, Keldaniler için oldukça büyük öneme sahip bir dini mekândır. Nitekim, Fransa'da yaşayan Keldaniler, Paris'te 2012 yılında inşa etmeye başladıkları Saint-Jean Apotre isimli kiliselerinin temelini Türkiye'den götürdükleri sembolik 4 parça taş koymuşlardır. Bu taşlardan bir tanesi de Mehri köyündeki Marta Şimoni Manastırı'ndan götürülmüştür.⁷⁰ Söz konusu manastırın sadece Keldaniler için değil civar Kürt köyleri için de çok değerli ve kutsal kabul edildiği ve bazı Kürt ailelerin hastalarını bu manastıra getirerek Marta Şimoni'nin ona şifa vermesi için dua ettikleri ifade edilmektedir. Marta Şimoni manastırı hakkında Keldaniler tarafından şöyle bir hikâye anlatılmaktadır. Buna göre tek tanrılı dinlerin yeni yayılmaya başladığı dönemde Marta Şimoni adında bir kadın ile yedi oğlu Tanrı'nın buyruğu gereği domuz yemez ve Tanrı'ya tapınır. O dönemin kralı bunu duyunca Marta Şimoni ve oğullarını kendine tapınmaları ve domuz yemeleri için zorlar. Ancak bu emre itaat edilmez. Bunun üzerine Marta Şimoni'nin oğullarının kafaları, onun gözünün önünde kesilir. Marta Şimoni onların göğe doğru bir merdivenden meleklerle ilerlediğini görür ve daha sonra kendi kafası da kesilir."⁷¹

Beytüşşebap bölgesindeki Keldanilerin yukarıda zikrettiğimiz manastırların yanı sıra, ziyaret ettikleri bazı türbeler de bulunmaktadır. Bunlardan en çok ziyaret edileninin Kato dağındaki Mar Gause/Gevsu türbesi⁷² olduğu ifade edilmektedir. Zikredilen bu türbenin, özellikle çocukları olmayan kimseler tarafından çocuklarının olması için ve hastalar tarafından da şifa bulmak ümidiyle ziyaret edildiği belirtilmektedir. Beytüşşebap'taki Keldanilerin bu türbeyi sık sık ziyaret ettikleri ve türbenin etrafında kurbanlar keserek kutlamalarda buldukları anlatılmaktadır. Ayrıca söz konusu türbe için ilginç birtakım bilgiler de aktarılmaktadır. Geçmişte bir iş veya başka bir amaçla seyahate çıkan kimselerin eşyalarını türbenin bulunduğu mağaraya bıraktığı ve söz konusu kişi dönene kadar eşyalarının orada muhafaza edildiği, hiç kimsenin buradaki eşyalara dokunmadığı ifade edilmektedir.⁷³

Uludere ilçesine bağlı köylere gelince; bunlardan İşşi köyünde Mar Yavsep Hazaya adında bir kilise mevcuttur. İşşi köyünün mahallesi sayılabilecek küçük bir yerleşim birimi olan Karaye'de de Mart Maryam adında bir kilise mevcuttur. Uludere'ye bağlı bir diğer Kel-

⁷⁰ Kasım Ertaş, "Anadolu'da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap'ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları", s. 818.

⁷¹ <http://www.suryaniler.com/suryani-tarihi.asp?id=998> (15. 08.2014); Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

⁷² Aziz Yalap söz konusu türbenin harabe bir kilisenin kalıntıları olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 290.

⁷³ Kasım Ertaş, "Anadolu'da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap'ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları", s. 818.

dani köyü olan Bazyan'da da Mart Maryam adında bir kilise bulunmaktadır.⁷⁴ Keldaniler İşşi'yi terk etmeden önceki dönemlerde, Mar Yavsep Hazaya Kilisesi'nin görevli papazı bulunmakta ve köyde ayin gerçekleştirilmektedir. Söz konusu kilisenin papazı Karaye ve Bazyan'daki dini görevleri de yerine getirmektedir. Bu çerçevede İşşi köyünün papazı Pazar günleri Karaye ve Bazyan'daki kiliselerde de ayin gerçekleştirmektedir.⁷⁵ Günümüzde İşşi'deki Mar Yavsep Hazaya ile Karaye'deki Mart Maryam kiliseleri yıkık vaziyettedirler.

Silopi ilçesine bağlı Keldani köylerine baktığımızda, bu köylerden büyük bir yerleşim merkezi olan Hassana'nın dini açıdan bölgedeki diğer köylere nazaran daha canlı olduğunu söyleyebiliriz. Hassana'da 1993 yılındaki göçten önce 4 tane kilise bulunduğu ifade edilmektedir. Bunlardan bir tanesi Protestan kilisesi olup resmi papazı bulunmaktaydı. Söz konusu kilise binası günümüzde de varlığını korumaktadır. Mar Mşıl, Mar Şimoni ve Meryem Ana isimli diğer üç kilisenin de söz konusu dönemde aktif olup papazlığını Toma Beğtaş'ın yaptığı belirtilmektedir. Bunların haricinde doksanlı yıllarda Siirt'in Eruh ilçesinden Süleyman Öz isimli Keldani bir papazın köye yerleşerek burada yeni bir kilise inşa ettirdiği de aktarılmaktadır. Söz konusu kilise şu anda harabe bir vaziyettedir. Köydeki bu kiliselerin haricinde köyün karşısındaki Cudi dağının yamacında bir rahibe manastırının bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca köyün civarında eski kilise kalıntılarına da rastlanmaktadır.⁷⁶

Hassana köyünde günümüzde aktif bir kilise bulunmamaktadır. Köylüler, düğün ve cenaze merasimleri için Midyat'taki Mor Gabriel Manastırı'ndan papaz çağırırlar. Yukarıda ismini zikrettiğimiz Mar Mşıl Kilisesi köydeki en eski kilisedir. Şu anda restorasyonu devam eden kilisenin yakın bir tarihte ibadete açılması hedeflenmektedir. Kilisenin tamir edilmesi süreci ile ilgili olarak da ilginç bir olay aktarılmaktadır. Anlatılana göre; oğlu hasta olan bir Keldani, oğlunun şifa bulması için onu Mar Mşıl Kilisesi'ne getirir. Bu ziyaretten sonra oğlu iyileşen söz konusu kişi, kilisenin tamir masraflarını üstlenerek kilisenin yeniden faaliyete girmesini sağlamaya çalışır. Köyün muhtarı İliş Beğtaş, Hristiyanların yanı sıra Müslümanların da bu kiliseyi şifa bulmak amacıyla ziyaret ettiklerini ifade etmektedir.⁷⁷

Yaptığımız araştırma sonucunda Müslümanlar ile Keldanilerin birlikte yaşadıkları Bespin'de Keldanilere ait geçmişte bir kilise bulunduğu dair bir bilgi elde edemedik. Silopi ilçesine bağlı bir diğer Keldani köyü olan Herbol'de ise, köy boşaltılmadan önceki dönemde, iki tane kilise bulunduğu kaydedilmektedir. Bunlardan birincisi oldukça eski olduğu söylenen Mar Şimoni, diğeri ise Meryem Ana Kilisesi'dir. Mar Şimoni Kilisesi küçük olup ihtiyacı karşılayamadığı için köylüler Meryem Ana Kilisesi'ni inşa etmişlerdir. Köy boşaltılmadan önce Meryem Ana Kilisesi'nin resmi papazının olup kilisede her gün ayin gerçekleştirildiği bilgisi verilmektedir. Mar Şimoni Kilisesi'nde ise sadece yılda bir kere, Mar Şimoni gününde kilisede ayin icra edildiği belirtilmektedir.⁷⁸ Herbol başlığı altında da aktardığımız üzere, Herbol Keldanileri, köyleri kömür hafriyatı altında kalınca, Marta Şimoni Kilisesi'nin taşlarını köyün yeni yerleşim yeri olarak belirlenen bölgeye taşımışlardır. Herbol Keldanileri tarihî kilisenin taşlarını, kurulacak yeni kilisenin inşasında kullanmayı planlamaktadırlar.⁷⁹

⁷⁴ Aziz Yalap, *Bizim Köyün Papazıdır*, s. 43.

⁷⁵ Aziz Yalap, *Bizim Köyün Papazıdır*, s. 25, 27, 43.

⁷⁶ İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

⁷⁷ İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

⁷⁸ Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

⁷⁹ Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

Siirt'in Pervari ilçesine bağlı Hertevin köyündeki dini yapılara gelince; Hanna Keyik'in verdiği bilgiye göre, 1915 yılından önceki dönemde Hertevin köyünde dört tane kilise bulunmaktadır. Bunlar, Mar Yuhanna, Mar İshak, Mar Givergis ve Mar Husa. Ancak kendilerinin yaşadığı dönemde köyde sadece Mar Husa Kilise'nin kaldığını ifade eden Hanna Keyik, söz konusu kilisenin Mar Husa adındaki din adamının mezarının bulunduğu yerde yapıldığını ve orada ayrıca 20 din adamının da mezarlarının bulunduğunu ifade etmektedir. Hanna Keyik, buradaki Keldanilerin göçten önceki süreçte her yıl 15 ağustosta buraya gelerek kurban kesip kutlamalar yaptıklarını aktarmaktadır. Ancak şu anda köyün girişinde bulunan karakolun Mar Husa Kilisesi'nin yerine inşa edildiğini ve kiliseden hiçbir kalıntının kalmadığını belirtmektedir.⁸⁰

C-Sosyo-Kültürel Hayat

Şırnak ve çevresindeki Keldanilerin sosyo-kültürel hayatlarını kapsamlı bir şekilde ortaya koymak hem böyle bir çalışmanın kapsamını aşacak kadar geniş, hem de Türkiye'de böyle bir konuda sağlıklı veriler elde etmek için görüşme yapıp, bilgi alınabilecek insan sayısı çok azdır. Bunun yanı sıra bu konuyu aydınlatmaya yardımcı olacak akademik çalışma sayısı da yok denecek kadar azdır. Dolayısıyla Türkiye'de böyle bir incelemenin yapılabileceği bir ortamın bulunmadığını, bu tarz bir çalışmanın ancak Avrupa'ya göç eden Türkiyeli Keldaniler ile görüşerek, yerinde incelemelerde bulunmak suretiyle yapılabileceğinin mümkün olduğunu kanaatindeyiz. Bununla bağlamda çalışmamızın bu kısmında Keldani aile yapısı, Keldanilerin göç sonrası süreçte bölge ile olan sosyo-kültürel bağları, Keldanilerin gittikleri ülkede kendi dillerini ve kültürlerini korumak için sürdürdükleri mücadele gibi bazı sosyo-kültürel konularda malumat sunarak, genel bir çerçeve çizmeye çalışacağız.

Keldanilerin göç öncesi süreçteki aile yapısına baktığımızda; hem yaptığımız saha araştırmalarında hem de yapılan çalışmalardan elde ettiğimiz bilgilere dayanarak Keldani ailesinin de bölgedeki Kürtler, Ermeniler⁸¹ ve diğer etnik unsurların aile yapısı gibi ataerkil bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda Papaz Aziz Yalap'ın aşağıdaki ifadeleri konuyu çok güzel bir şekilde özetlediği için aynen aktarmak istiyoruz: "*Pazar günü vaftiz yaptım; dört çocuk vardı. Çocuk deyince, bunlara kız çocuklar da dahildir çünkü köylüler kızlara fazla önem vermezler. Tüm genç kadınlar evde doğurur. Zaten hastane hemşire falan yoktur, doğuran kadın Tanrı'ya emanettir. Eğer erkek çocuk doğurursa, herkes koşar babasına 'müjdemo isterim, bir erkek çocuğun oldu' der ama kız ise hiç kimse önem vermez, hatta kız çocuğun doğumu üzüntüyle karşılanır.*"⁸² Aktarılan bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Keldani ailesinde hâkim olan erkektir. Yolda yürürken bile kadın ile erkeğin yan yana yürümedikleri, kadının erkeğin arkasından yürüdüğü ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra erkeklerin kadınları dövdükleri de şahit olunan bir durum olarak kayıtlara geçmiştir.⁸³

Keldanilerin bölgeden göç etmeden önceki dönemde, Keldaniler arasında günümüzle kıyaslandığında erken yaşta evliliğin yaygın olduğundan söz edilebilir. Ancak bu durumun sadece Keldaniler için söz konusu olmayıp komşuları olan Kürtler arasında da yaygın olduğunu ifade etmek gerekir. Bu bağlamda göç öncesi dönemde, Keldani toplumunda genel olarak er-

⁸⁰ Hanna Keyik, 1955 doğumlu, Hertevin.

⁸¹ Bkz. Kasım Ertaş, Osmanlı İmparatorluğu'nda Diyarbakır Ermenileri, İstanbul 2015, s. 111 vd.

⁸² Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 54.

⁸³ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 63, 146.

keklerin 17, kızların ise 16 yaşında evlendikleri kaydedilmektedir.⁸⁴ İfade ettiğimiz üzere erken yaşta evlilik günümüz durumu dikkate alınarak söylenebilecek bir ifadedir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kızların 11-18 yaş arasında, erkeklerin ise 15-20 yaş arasında evlendikleri bilinmektedir.⁸⁵ Bu durum dikkate alındığında yukarıda zikrettiğimiz dönemde evlilik yaşının geçmiş döneme göre biraz daha yükseldiği söylenebilir.

Evlilikte rıza konusuna gelince; göç öncesi dönemde Keldaniler arasında, birlikte yaşadıkları diğer topluluklarda olduğu gibi, evlilikte erkeğin veya kızın görüşü alınmaz. Gençler genel olarak, anne ve babalarının kendileri için uygun gördükleri kişiler ile evlenirler.⁸⁶ Ayrıca Kilise, yakın akraba arasında gerçekleştirilen evliliklere karşı çıktığı halde, bazen uzak akrabalarından uygun aday bulunamayınca; hala, teyze ve amca gibi yakın akraba çocuklarının birbirleriyle evlendiklerine şahit olunmuştur. Keldaniler arasında evlilikte başlık uygulaması da yaygındır. Bu çerçevede oğlan babası tarafından kız babasına 'bartıl' denilen bir başlık parası ödenir. Bartıl; tarla, arazi veya para şeklinde ödenebilmektedir. Aziz Yalap, başlık parası hakkında, "eskiden tarla, arazi, pavan, hellız otu alırlardı. Merhum papaz Yusuf Adlun, 1962'de bu âdeti kaldırmış, yerine de bir miktar para önermişti" diyerek bu başlık parasının ödeme araçlarının zamanla değiştiğini belirtmektedir.⁸⁷ Geleneksel aile yapısına sahip olan Şırnak ve çevresindeki bölgede yaşayan Keldani toplumunda evlenen erkekler, anne ve babalarından ayrılmayarak aynı evde yaşamaya devam etmektedirler. Hatta evli olan üç-dört kardeşin bile anne babaları ile birlikte yaşadıkları ve hayvancılık, tarım gibi işlerini ortak bir şekilde yürüttükleri kaydedilmektedir.⁸⁸

Şırnak ve çevresinde sadece birkaç köyde yaşayan Keldanilerin, çevrelerindeki toplumun hemen tamamının Kürtçe konuştuğu bir ortamda kendi dillerini muhafaza edip edemedikleri, muhafaza edebilmişlerse bunu nasıl başardıkları gibi sorular da çalışmamızın bu kısmında cevap bekleyen konulardan birisidir. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, Şırnak ve çevresinde yaşayan Keldaniler, bölgenin konuşma dili olan Kürtçeyi çok iyi bir şekilde bilmektedirler. Devletin resmi dili olan Türkçe'nin ise çok iyi bilinmediği, dolayısıyla Türkçe okuma-yazma oranının da çok düşük olduğu kaydedilmektedir.⁸⁹ Göç öncesi süreçte, ancak İstanbul gibi büyük şehirlere gidip gelen veya resmi eğitim alma imkânı bulanlar Türkçe bilmektedirler. Keldaniler, dil olarak Doğu Süryaniceyi kullanmaktadırlar.⁹⁰ Ancak bölgedeki Keldaniler, göç öncesi süreçte dillerinin öğretildiği bir okula sahip değildir. Dolayısıyla bu dönemde dil konusunda formel bir eğitim söz konusu değildir. Buna karşın Keldaniler, aile içerisinde Keldanice konuşarak kendi dillerini muhafaza etmeye ve sonraki nesillere aktarmaya çalışmışlardır. Bununla beraber Hassana gibi bazı büyük yerleşim birimlerinde papazların kilisede çocuklara Keldanice öğrettikleri ifade edilmektedir.⁹¹ Günümüzde de yine benzer bir durumun söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Avrupa'ya göç eden Keldaniler, evde çocuklarıyla Keldanice konuşarak dillerini korumaya çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra, Keldani nü-

⁸⁴ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 54-55.

⁸⁵ Bkz. Kasım Ertaş, Osmanlı İmparatorluğu'nda Diyarbakır Ermenileri, s. 77-78.

⁸⁶ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 55.

⁸⁷ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 55-56.

⁸⁸ Bkz. Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 55-56.

⁸⁹ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 30.

⁹⁰ Kadir Albayrak, Keldaniler ve Nasturiler, s. 194.

⁹¹ Kasım Ertaş, "Anadolu'da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap'ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları", s. 816; İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

fusun yoğun ve organize bir şekilde yaşadığı Fransa ve Belçika gibi bazı Avrupa ülkelerinde kiliselerde papazlar tarafından çocuklara Keldanice öğretilmektedir.⁹² Ayrıca birçok Avrupa ülkesinde Keldanilere ait bazı dernekler tarafından da Keldanice dil kurslarının verildiği aktarılmaktadır.⁹³ Keldaniler böylece kendi dillerini muhafaza etmeyi başarabilmektedirler. Nitekim konu ile ilgili Geznex köyünde kendisiyle görüştüğümüz George (Fehmi) Yaramış, Belçika’da 30 yıl kaldığını, aile içerisinde Keldanice konuşulduğu için dilini unutmadığını ifade etmektedir.⁹⁴

Keldanilerin bölge ile olan sosyo-kültürel münasebetlerine bakılınca; Keldanilerin göç ettikleri bölgelerde iş ve aile düzenlerini kurup geniş sosyal haklara sahip olmalarına ve hayatlarını rahat bir şekilde devam ettirmelerine rağmen orayı vatan olarak benimsemedikleri görülmektedir. Türkiye ile olan gönül bağları, onları bu ortamlarını terk ederek Türkiye’ye geri dönmeye sevk etmektedir. Beytüşşebap ilçesine bağlı ulaşımın neredeyse imkânsız olduğu Mehri köyüne Keldanilerin gelip yerleşmeye çalışmaları bu bağlamda değerlendirilebilir. Köyün hem kendisinin hem de bağlı bulunduğu idari yapının sarp coğrafyası, vilayet merkezine uzaklığı, köyün yol ve elektrik gibi temel ihtiyaçlardan yoksun olmasına rağmen Keldanilerin buraya yerleşmeye çalışmaları, onların gittikleri yerleri vatan olarak benimsemediklerini, kendi topraklarına karşı bir özlem içerisinde yaşadıklarını, dolayısıyla burasını vatan olarak benimsediklerini göstermektedir. Hatta daha da ötesi Keldanilerin kendi topraklarına büyük bir tutku ile bağlı olduklarını ifade edebiliriz. Bu konuda birçok örnek zikredilebilir. Ancak biz burada konunun anlaşılması adına sadece birkaç örnek zikretmekle iktifa edeceğiz. Bu çerçevede aktaracağımız ilk örnek, yıllar önce Geznex köyünden Belçika’ya göç eden Cemil Yaramış ile ilgilidir. Göç ettiği Belçika’da vefat eden Yaramış, vefatından önce ailesine, cenazesinin Kato dağına gömülmesini vasiyet etmiştir. Ancak söz konusu dönemde cenazeyi Türkiye’ye getiremeyen aile, vefatından 14 yıl sonra 10 Mayıs 2013 tarihinde Cemil Yaramış’ın cenazesini Geznex’e getirerek vasiyet ettiği yere defnetmiştir.⁹⁵ Aynı şekilde, Geznex köyünden olup Belçika’da vefat eden Bese Yaramış da cenazesinin Kato dağına defnedilmesini vasiyet etmiş ve cenazesi 5 Aralık 2013 tarihinde Kato dağı yamacındaki Keldani mezarlığına defnedilmiştir.⁹⁶ Bir diğer örneğimiz yıllar önce köyünü terk eden Şirin Yaramış ile ilgilidir. Kışın Belçika’da yaşayıp yazın ise Geznex’e gelerek yaz mevsimini burada akrabalarıyla geçiren, doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi veremeyen ancak yaklaşık olarak 100 yaşında olduğunu ifade eden Şirin Yaramış’a; ilerleyen yaşına rağmen neden hemen her yıl meşakkatli bir yolculuğa katlanarak yaz mevsiminde buraya geldiğini sorduğumuzda Yaramış, içinde hissettiği sevinci yüzüne vurarak, ‘insanın memleketi güzel’⁹⁷ şeklinde cevap vermektedir.

Keldanilerin yaşadıkları topraklar ile duygusal bağının hala güçlü bir şekilde devam ettiğini gösteren bir diğer örnek ise, Paris’te yaşayan 30 yaşındaki George Yaramış ile ilgilidir. Ailesi yıllar önce Geznex köyünden göç edip Paris’e yerleşen George Yaramış, 2018 yılı mayıs ayında Paris’te Maria Yaramış ile evlenir. Düğünü Paris’te yapan çift, balayı için ailele-

⁹² Şirin Yaramış, tahminen 100 yaşında, Geznex.

⁹³ Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

⁹⁴ George (Fehmi) Yaramış, 1978 doğumlu Geznex.

⁹⁵ Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, s. 816.

⁹⁶ Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, s. 816.

⁹⁷ Şirin Yaramış, tahminen 100 yaşında, Geznex.

rinin 30 yıl önce göç ettikleri topraklara gelerek akrabaları ile birlikte yöresel müzikler eşliğinde ve yöresel kıyafetleri ile ikinci bir düğün eğlencesi tertiplemişlerdir. Balayı için ata topraklarına gelen George Yaramış, "babam her zaman bize köyümüzü anlatırdı. Bu nedenle çok merak ediyordum. Sürekli babam, köyün yeşillik ve güzelliklerinden bahsedirdi" diyerek düğün yaptıktan sonra buraya gelmek istediğini ve bunun için çok mutlu olduğunu ifade etmektedir.⁹⁸

D- Müslüman-Keldani Münasebetleri

Çalışmamızın bu kısmında bölgedeki Keldaniler ile Müslümanların sosyo-kültürel münasebetlerini genel hatlarıyla ortaya koymaya çalışacağız. Konu, iki topluluğu da ilgilendirdiği için her iki kesimin de görüşlerine yer vermenin daha uygun olacağını düşünüyoruz. Bu çerçevede Keldanilerin görüşleri alındıktan sonra, bölgedeki dini ve toplumsal hayattaki etkinlikleriyle ön planda olan bazı medrese alimlerinin (yöresel ifadesiyle seydaların) de görüşlerine müracaat ettik. Bu noktada çalışmanın kapsamını düşünerek yelpazeyi çok geniş tutmadık, ancak söz konusu medrese alimlerinden aldığımız bilgiler ve araştırma yaptığımız dönemde bölge halkından aldığımız bilgilerin birbirine paralel bir içeriğe sahip olduğunu ifade edebiliriz. Bu kapsamda öncelikle Keldanilerin bölgenin gayr-ı resmi yegâne hâkimi olan ağalar ile münasebetleri, yaşanan problemler, bu problemlerin kaynağı, Müslümanlar ile Keldanilerin birbirlerinin düğün ve cenazelerine katılıp katılmadıkları ve Müslümanlar ile Keldaniler arasında evlilik gerçekleşip gerçekleşmediği gibi hususları irdeleyerek Müslüman Keldani ilişkilerine ışık tutmaya çalışacağız.

Müslümanlar ile Keldanilerin münasebetleri ele alınırken iki topluluğun ilişkilerini mutlak anlamda 'olumlu' veya 'olumsuz' olarak nitelenmenin doğru bir yaklaşım olmadığı kanaatindeyiz. Bu noktada Müslümanlar ile Keldanilerin münasebetlerini hem olumlu hem de olumsuz yönleri ile ele aldıktan sonra genel bir değerlendirme yapmanın daha doğru olacağına inanıyoruz. Nitekim, Müslümanlar ile Keldanilerin birbirleriyle ticaret yaptıkları, birbirlerine borç verdikleri, birbirlerinin düğün ve cenazelerine katıldıkları,⁹⁹ birbirlerinin evinde misafir olarak kaldıkları ve bazılarının arasında güzel dostlukların olduğu kaydedilmektedir.¹⁰⁰ Ama aynı zamanda Keldanilerin komşuları Müslüman Kürtlerin küfür ederken keşşe (papaz) ve filla (Hıristiyan) sözcüklerini bolca kullandıkları; Keldanilerin de, bilhassa kadınların, kavga ederken ya da tartışırken; molla, hacı, kurdaya (Kürt) gibi kelimeleri sıralamaktan çekinmedikleri kaydedilmektedir. Zikrettiğimiz bu bilgileri bize aktaran Papaz Aziz Yalap, "*ancak, o kadar hoşgörülü idiler ki bu konuda birbirleriyle küsmüyorlardı*" şeklinde bitirmektedir cümlelerini.¹⁰¹

Bu girizgâhtan sonra Kürtler ile bölgenin Hıristiyan halkı arasında asırlarca devam eden bir gelenekten bahsetmek istiyoruz. Bölgedeki Hıristiyanlar, seksenli ve doksanlı yıllarda köylerinden göç etmeden önceki dönemde, ancak bir ağanın veya bir Kürt ailenin 'himayesine girerek' varlıklarını sürdürebilmekteydiler. Bu 'himaye' geleneğini¹⁰² Aziz Yalap'ın ifadele-

⁹⁸<https://www.trthaber.com/haber/yasam/fransada-evlendiler-sirnakta-balayi-yaptilar-367594.html> (15.08.2018)

⁹⁹ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 222; Hamid Yaramış, 1943 doğumlu, Geznex.

¹⁰⁰ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 137, 148.

¹⁰¹ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 210-211.

¹⁰² Buna Kürtçe, Bağve Filla (Hıristiyan sahibi Kürt ağa) denilmektedir. Bkz. Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 214.

riyle sunmak istiyoruz: “Her Hıristiyan aile bir Kürt tarafından korunur. Ancak bu Hıristiyan aileler bir mal gibi alınıp satılır. Yani kısacası, Hıristiyanlar korucuları Kürt ailelerin köleleri olur. İsteyen her Kürt aile, ihtiyaç üzerine, kendine ait olan Hıristiyan aileyi satabilir; karşılığında tarla, para, silah, hatta evlendirilmek üzere kız alabilir. Satın alma işlemleri sadece Kürtler arasında olabilir. Hıristiyan ailenin tarlası, arazisi, koyunu, malı ne kadar fazla olursa, değeri bir o kadar artar.”¹⁰³ Bunları aktardıktan sonra, sistemin zamanla biraz değiştiğini ve göçten önceki dönemde Hıristiyan aileler üzerindeki baskının azaldığını belirten Yalap, “eski zamanlarda, Kürtler Hıristiyan ailelere çok baskı uyguladılar. Ama göçten önceki son zamanlarda, aralarında baskı, kölelik, gasp, maddiyat olaylarından ziyade dostluk ve dayanışma vardı. Çoğu zaman, Hıristiyan ailenin ağası himayecilik görevi üstlenir ve bu aileyi, diğer Kürtlerin sömürsünden korur. Hatta himayesindeki Hıristiyan aileyi korumak için diğer Kürt ağalarla çatışmaya bile girer. Bunun karşılığında da aileden önemli bir hizmet bekler. İşçilerin tüm ağaları Hilallidir. Hilal’da; Bibeyro, Bibello, Biseyde, Bezdinogan, Biğarcıgan ve Bimirigo kabileleri var. Bunlar İşçilileri 1915’te katliamdan korumuşlar. O zamandan beri, biz bunlara işçilik yaparız, katır ve öküzlerimizi çalıştırılmak üzere onlara veririz, istedikleri zaman veya gerektiğinde, şal şapık, koyun, keçi ve tavuk gibi armağanlar veririz”¹⁰⁴ ifadelerini kullanmaktadır.

Aziz Yalap’ın bahsettiği dönemde, bölgede devlet otoritesinin güçlü olmaması ve mahkemelerin adaleti tesis etmede zayıf kalmaları gibi birtakım etkenler, ağaları adeta bölgenin tek hâkimi konumuna getirmiştir. Durum böyle olunca, halkın ağalara sığınmaktan başka çaresi kalmamaktadır. Nitekim Aziz Yalap’ın “Türk devleti bölgede, jandarma karakolu ve sivil mahkeme ile mevcuttur. Ama bunların tesiri, bölgenin köy ağası Halit Yarar’ın etkisinden çok daha azdır. Hilalliler, jandarmalardan çok Halit Ağa’dan çekinirler”¹⁰⁵ şeklindeki ifadeleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Kürtlerin, çoğu zaman Keldanilere zarar vermedikleri, şayet himayesi altında buldukları ağa güçlü ise, insanların bu durumda ağadan daha fazla çekinerek Keldanilere dokunmadıkları ifade edilmektedir. Ağaların da haksızlıkların meydana gelmemesi için dikkat ettikleri hatta ‘bazı Kürt ağaların, sahip oldukları Hıristiyan ailelere şeref ve namusları gibi baktıkları, koruduğu aileye yapılan haksızlığı kendisine yapılmış bir haksızlık gibi ağır bir hakaret olarak’ algıladıkları Keldaniler tarafından dile getirilmektedir. Bütün bunlara rağmen köylüler kendilerine yapılan bir haksızlık veya hırsızlık olayı karşısında doğrudan ağaya başvurarak problemlerinin çözülmesini istemektedirler. Ağalar da Keldanilerin sorunları ile ilgilenerek çözmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu noktada ağaların sorunları çözüme kavuşturmasının kendisinin gücü ve itibarına bağlı olduğunu ifade etmek gerekir.¹⁰⁶ Bu bağlamda zaman zaman asker kaçağı olarak veya kan davası dolayısıyla dağlarda yaşayan bazı Kürtlerin geçimlerini sağlamak için Keldanilerden sürekli para ve hayvan istemeleri onları çok zor durumda bırakmıştır. Bu eşkıyaların bazen para ve mal ile yetinmeyip onların canına kastederek bazı Keldanileri öldürdükleri de aktarılmaktadır. Bu durumda da Keldanilerin imdadına yine bölgede sözü geçen ağaların yetiştigi ifade edilmektedir.¹⁰⁷

¹⁰³ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 91.

¹⁰⁴ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 91.

¹⁰⁵ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 91.

¹⁰⁶ Bkz. Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 93.

¹⁰⁷ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 214.

Kürtler ile Keldaniler arasında birtakım sorunlar yaşanmakla beraber, Kürtlerin Keldanilere, birbirlerine davrandıklarından daha iyi davrandıkları bilinmektedir. Nitekim bunu Keldanilerin kendi ifadelerinde bulmaktayız. Aziz Yalap, Beyro aşiretinden Halit Şahvan'dan bahsederken “*Hiristiyanları çok sayar, sever ve korurdu. Değişik davalarda, daima Hiristiyanların lehine tavır alırdı, hatta kendi kabilesini, akrabalarını bile Hiristiyanların haklarını savunmak için tehdit etmeyi göze almıştı. Amcasının oğlu Osmano, bir Hiristiyan kız kaçırmıştı; onu yakaladı, şiddetli bir şekilde azarladı ve kızı babasına geri verdi. Kısacası bu Kürt aşiretleri, Hiristiyanlara nazaran birbirlerine karşı daha gaddar ve sert davranıyorlardı*”¹⁰⁸ şeklindeki ifadeleriyle bu durumu hülasa etmektedir. Daha da ötesi, Keldanilerin kendi aralarında yaşadıkları problemlerin çözümünün de yine Kürt ağalar tarafından sağlandığı kaydedilmektedir. Komşu Keldani köyleri arasında mera ve su kaynaklarının paylaşılabilmesi gibi sebeplerle zaman zaman kavga çıktığı¹⁰⁹ ve bu kavgaların barış ile neticelendirilmesini Kürt ağaların sağladığı belirtilmektedir. Aziz Yalap, bu konuda aktardığı bir kavganın çözümü ile ilgili olarak “*düşman bildiğimiz Halit Ağa'nın araya girmesi ve baskısı sayesinde tatlıya bağlandı ve barış gerçekleşti*”¹¹⁰ ifadelerini kullanmaktadır. Yine yukarıda zikredilen sebeplerden birisi yüzünden Karaye halkı ile İşşi köylüleri arasında meydana gelen anlaşmazlığı Keldaniler kendi aralarında çözemeyince Halit Ağa'ya başvurarak kendilerini barıştırmasını istemişlerdir. Halit Ağa da kendisinden bekleneni yerine getirerek köylüleri barıştırmıştır.¹¹¹

Bölgedeki, ağaların zaman zaman Keldanileri korumanın yanı sıra onlara bazı haksızlıklarda buldukları da burada zikredilmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda Aziz Yalap'ın, “*bu Müslüman aileler, Keldanice bilir. Ağadılar. Köyü diğer yabancı tehlikelerden korur ama kendileri bu köyü sömürürler. Sözü en geçerli olan Halit Ağa'dır. Ancak ikiyüzlüdür, adamı arkadan vurur; Cumo Ziro'yu öldürten odur*”¹¹² şeklindeki ifadeleri bu konuya bir örnek olarak zikredilebilir. Ayrıca Geznex köyünde görüştüğümüz bazı Keldaniler, ağaların benzin/mazot bidonlarını kendilerinin sırtlarına yükleyip kilometrelerce yol yürütüp bidonları kendi köylerine taşıttıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca ağaların zaman zaman Keldanileri düvene koşarak insanlık dışı muamelede bulduklarını da¹¹³ ilave etmektedirler. Ancak Keldaniler, yukarıda da zikrettiğimiz gibi, zaman zaman ağaların bazı haksız uygulamalarına maruz kalsalar da ağaların kendi himayesindeki Keldanileri sürekli koruduklarını ifade etmeyi ihmal etmemektedirler. Nitekim Geznex köyünün yaşlı üyesi Hamid Yaramış “*bizler ağaların sayesinde varlığımızı koruduk*” diyerek ağaların himayesinin önemine vurgu yapmaktadır.¹¹⁴

Yaptığımız araştırmalar neticesinde, geçmişte Müslümanlar ile Hiristiyanlar arasında yaşanan problemlerin kaynağında din değil, toplumsal ve ekonomik şartların yer aldığı kanaatine ulaştık. Nitekim bölgedeki Müslümanlar ile Keldaniler arasında en çok meydana gelen tartışmaların tarla ve mera sınırları ile Keldanilere ait hayvanların çalınması yüzünden vuku

¹⁰⁸ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 217.

¹⁰⁹ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 203.

¹¹⁰ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 31.

¹¹¹ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 203.

¹¹² Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 26.

¹¹³ Merkezi otoritenin zayıf olduğu bölgede, zayıf olan insanların -etnik ve dini kimliğine bakılmaksızın- ağalar tarafından zaman zaman zulme maruz kaldıkları bölge ile ilgili araştırma yapan veya bölgede yaşayan kimselere bilinen bir gerçektir.

¹¹⁴ Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, s. 817.

bulduğu kaydedilmektedir.¹¹⁵ Yaşanan problemlerin nedeni sıralanacak olursa muhtemelen ‘din farkı’nın en son sırada yer alacağını düşünüyoruz. Nitekim bir din adamı olarak Aziz Yalap da “*Hıristiyanlar ve Kürtler arasında asırlar boyu ortaya çıkan anlaşmazlıkların sebebi, çoğu zaman dini değil ekonomik sorunlardı. Açlık, yokluk ve ihtiyaç yüzünden çıkıyordu sorunlar*”¹¹⁶ diyerek bu düşüncemizi desteklemektedir. Yalap, çalışmasının başka bir yerinde yine bu düşünceyi açıkça destekleyecek birtakım gözlemlerini aktarmaktadır: “*Asırlarca Müslüman Kürtlerle yaşadık; her iki taraf da birbirlerinin dinine saygı gösterirdi. Müslüman adam bir Hıristiyanın evindeyken namaz vakti geldiğinde, seccade ister ve dua ederdi, duası esnasında evdeki Hıristiyanlar adamın namazı bitinceye kadar konuşmazlardı. Hıristiyanlar için de öyleydi. Ağanın biri (Bazyanlı Sadık Ağa) çobanlık yapardı, dua vakti geldiğinde Hıristiyan çobanlara “Siz namazınızı kılın, ben yerinize koyunlara bakarım” derdi*”.¹¹⁷ Yaşanan problemlerin dini kaynaklı olmadığını önemli bir kanıtı olarak da hiç kimsenin inancından dolayı baskıya uğradığı ve bu sebeple din değiştirerek Müslüman olduğuna dair bir bilgiye ulaşamadığımızı zikredebiliriz. Bununla beraber belli dönemlerde bazı tarikat şeyhlerinin Hıristiyanlara karşı olumsuz bir tavır içerisinde olup, halkı onlara karşı kışkırttıklarına da şahit olunmaktadır. Ancak konunun detayına geçmeden önce bu düşüncedeki kişilerin sayısının çok fazla olmadığını ifade etmek istiyoruz. Bu kişilere örnek olarak Aziz Yalap, Nakşibendî tarikatının Halidî kolunun bölgedeki önemli temsilcilerinden birisi olan ve Şeyh Seyda¹¹⁸ olarak bilinen Muhammed Said Seyda el-Cezerî’yi (1889-1968) zikretmektedir. Aziz Yalap, Şeyh Seyda ile ilgili olarak; “*1960 yılına kadar papazlar, Cizre şehrine girmeye cesaret edemiyorlardı, zira halk o zamanlar çok cahildi. Şeyh Seyda Hıristiyanlara karşı çok şiddetli vaazlar verirdi; ‘yemeklerini yemeyin, onların evlerine girmeyin, alışveriş yapmayın, el sıkışmayın, içeri almayın’. Elinden gelse tüm Hıristiyanları o bölgeden kovacaktı. Birkaç kere Midyat Hıristiyanları ile Estel kazası Müslümanları arasında, olayların çıkmasına sebep olmuştu. O zamanlar Türk jandarmalar müdahale etmeseydi, birbirlerini katlederlerdi; çünkü bölge Kürtleri kolayca tahrik edilebiliyordu. Ama artık, hele 1960’tan itibaren durum değişmişti; Molla Mustafa Barzani hareketinin başlamasıyla Hıristiyan-Müslüman düşmanlığı azalmıştı*”¹¹⁹ ifadelerini kullanmaktadır. Yalap bu cümleleriyle, tarikat şeyhlerinin Hıristiyanlara karşı tutumunun, halkın yüzyıllarca birlikte yaşadığı Hıristiyan halka karşı bakış açısında nasıl bir değişim ve dönüşüm meydana getirdiğini gözler önüne sermektedir.¹²⁰

Yaptığımız alan araştırmalarında, tarikat şeyhleri veya onların halifelerinin aksine bölgedeki medrese hocalarının Hıristiyanlar ile ilişkilerinin genel olarak olumlu bir çizgide olduğunu gözlemledik. Bu konuda çok az olumsuz örnekle karşılaştığımızı ifade etmek istiyoruz. Burada, kendisi Silopili olan ve bölgede yıllarca müftülük görevinde bulunan Diyanet İş-

¹¹⁵ Bkz. Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 24, 90-91.

¹¹⁶ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 130.

¹¹⁷ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 289.

¹¹⁸ Şeyh Seyda’nın bölgedeki faaliyetleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. İbrahim Baz, Şeyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu, Ankara 2016, s. 62 vd.

¹¹⁹ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 221-222.

¹²⁰ Şeyhlerin bölgedeki Müslüman-Hıristiyan ilişkilerini etkilerini inceleyen Ramazan Aras, Şeyh Seyda’nın bölgedeki Hıristiyan halkın hafızasında ‘ötekileştirici bir dini otorite’ olarak yer aldığını belirtmektedir. Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ramazan Aras, “Kürt Toplumunda Şeyhler ve Müslüman-Hıristiyan İlişkilerine Etkileri: Şeyh Seyda Örneği”, Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre (Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri), İstanbul 2012, s. 163 vd.

leri Başkanlığı emekli müşaviri Abdullah Kaplan'ın bir hatırasını aktarmak istiyoruz. Abdullah Kaplan, Silopi müftülüğü görevini yürüttüğü 1990'lı yıllarda, Körfez Savaşı sırasında Türkiye'ye sığınan ve Silopi'deki Hac Konaklama Tesislerinde barındırılan mülteciler ile ilgilenmek için zaman zaman söz konusu tesise ziyaretler gerçekleştirir. Sığınmacılar arasında Müslümanların yanı sıra Hristiyanlar da bulunmaktadır. O dönemde tesislere giderek insanlar ile ilgilenen Kaplan, aynı amaçla tesislere gelip-giden Hassana köyü papazı Toma Beğtaş ile tanışır. Kaplan'ın kendisine gösterdiği sıcak ilgiden etkilenen Papaz Toma, daha sonraları sık sık müftülüğe gidip Kaplan'ı ziyaret ederek muhabbet ederler. İlerleyen yıllarda bir ziyaret sırasında Papaz Toma, Müftü Kaplan'a *"müftü bey, sen çok iyi bir insansın. İnancımı sorgulayacaklar diye bir din adamı ile muhabbet etmekten çekinirdim. Ama sen bunca zaman hiçbir şekilde inancımı sorgulamadın"* der.¹²¹

Yukarıdaki örneğe benzer şekilde 1979 yılında Herbol'e birkaç kilometre uzaklıktaki Silip (Beşiktaş) köyünde fahri imam olarak görev yapan Seydayê Mele Mihemeyê Dawîdî (Mehmet İbrahimoglu), Herbol'deki papazı ziyaret ettiğini ve ona ailece misafir olduğunu belirtmektedir. Ancak Mele Mihemeyê Dawîdî, bazı din adamları ile ilgili olumsuz örnekler de zikretmektedir. Bu çerçevede kendisinden önce bölgede görev yapan bazı imamların, 'Hristiyanların malları helaldir' dedikleri için bazı Müslüman köylülerin zaman zaman komşu köydeki Keldanilere ait hayvanları çaldıkları ve onların mallarına zarar verdikleri söz konusu olmuştur. Köyde göreve başladığı zaman bu durumu öğrenen Mele Mihemeyê Dawîdî, bu tutuma sert bir şekilde karşı çıkarak Hristiyanların mallarının haksız bir şekilde alınmasının kesinlikle dinen yasak olduğunu söyler ve köylülerden bu tutumun acilen terk edilmesini ister. Mele Mihemeyê Dawîdî, kendisini ciddi bir şekilde rahatsız eden bu tutum ile mücadele etmeyi, görev yaptığı köy ile sınırlı tutmaz. Civar köylere de gidip cuma günleri bu konuda vaaz ve hutbe vererek bu yanlış davranışa son verilmesini öğütler. Bununla da yetinmeyen Mele Mihemeyê Dawîdî, koçer aşiretlerin¹²² toplantı yerlerini ziyaret ederek, Hristiyanlara hiçbir şekilde zarar verilmemesini tembihler.¹²³

Yüzyıllar boyunca bir arada yaşayan Müslümanlar ile Keldanilerin zaman zaman sosyal ilişkilerinin sıcaklığını olumsuz yönde etkileyen bir problemi de bu başlık altında zikretmek istiyoruz. Söz konusu problem, Müslüman komşularının bir kısmının Keldanilerin kestiği hayvanın etini yememeleri hususudur. Keldanilerin evlerini ziyaret eden, onların düğün ve cenazelerine iştirak eden fakat onların kestiği hayvanın etini yemeyen bazı Müslümanların bu tutumları, onları misafir eden Keldanileri zor durumda bırakarak onların rencide olmalarına neden olmaktadır. Aziz Yalap, Mar Yavsep bayramında düzenlenen bir şölen bahsederken bu konuya değinerek, *"eğer çevre köylerden Müslüman Kürt varsa hazır, bıçaklar ona verilir, hayvanları o keser. Çünkü Müslümanlar, helal değil diye Hristiyanların kestikleri hayvanların etini yemez"* ifadelerini kullanmaktadır. Ancak Yalap, devamında bu konuda zamanla meydana gelen değişime de vurgu yaparak, *"Ama bazı Müslüman gençler için bu batıl bir inançtır. Son zamanlarda, birçok Kürt, Hristiyanların kestiği koyun, keçi, horoz ve tavuk etini yemeye başlamıştı"*¹²⁴ ifadelerine yer vermektedir.

¹²¹ Abdullah Kaplan, 1951 doğumlu, Silopi.

¹²² Bölgedeki göçebe aşiret toplulukları hakkında geniş bilgi için bkz. Mahmut İbrahimoglu, Göç, Kültür, Yaşam, İnanç: Duderan Dawıdıyan Aşireti, İstanbul 2016, s.18 vd.

¹²³ Seydayê Mele Mihemeyê Dawîdî (Mehmet İbrahimoglu), 1954 doğumlu, İdil.

¹²⁴ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 60.

Hassana köyü muhtarı İliş Beğtaş ise, göç öncesi dönemde bazı Müslümanların Keldanilerin kestikleri hayvanların etini yemediklerini, şayet kendileri hayvanı kesmişlerse, ancak o zaman kesilen hayvanın etinden yediklerini aktarmaktadır. Ancak Beğtaş, günümüzde artık Müslümanların Keldanilerin kestikleri hayvanların etlerini yediğini ifade etmektedir.¹²⁵ Aslında İslam kültüründe genel görüşe göre, ‘ehl-i kitap’ olarak nitelendirilen Yahudi ve Hristiyanların kestikleri hayvanların etini yemek dini açıdan helaldir.¹²⁶ Ancak bazen bilgi eksikliğinden bazen de birtakım Hristiyanların hayvanların kesim işlerine gerekli hassasiyeti göstermeyerek, hayvanları dini kurallara uygun olarak kesmemiş olabilecekleri şüphesiyle Müslümanların Hristiyanların kestiği hayvanların etini yemekten ictinab etmiş olabileceğini düşünüyoruz. Nitekim Papaz Aziz Yalap, eserinin birkaç yerinde ölü hayvan eti (murdar/mundar) yediklerini açıkça ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Yalap, köylülerin domuz avlayıp etini yediklerinden de bahsetmektedir.¹²⁷ Ayrıca Yalap’ın “*eskiden dağlardaki eşkıyalar çok domuz öldürürdü. Bize haber gönderir ‘gelin götürün’ derlerdi. Kürtlerin de koyunları, keçileri öldüğünde bize verirlerdi*”¹²⁸ şeklindeki ifadeleri, Müslümanların bu noktadaki çekincelerini belli ölçüde açıklık getirebilir.

Çalışmamızın bu kısmında, bazı yerleşim birimlerinde birlikte yaşayan ve sosyo-kültürel münasebetleri uzun bir geçmişe dayanan Müslümanlar ile Keldaniler arasında evlilik gerçekleşip gerçekleşmediği hususunu irdelemeye çalışacağız. Öncelikle, günümüzde bu konuda farklı görüşler olmakla beraber Müslüman bir kızın gayrimüslim bir erkekle evlenmesi İslam kültüründe meşru kabul edilmemiştir. Ancak Müslüman bir erkeğin ‘ehl-i kitap’ olarak kabul edilen Hristiyan bir kadınla evlenmesinde genel olarak bir sakınca görülmemiştir.¹²⁹ Bu bağlamda günümüzde az da olsa gerçekleşmekle beraber, geçmişte Keldani bir erkeğin Müslüman bir kadınla evlenmesi söz konusu değildir. Ancak Müslüman bir erkeğin Keldani bir kadın ile evlenmesi rastlanan bir durumdur. Bu şekilde, Şırnak ve çevresinde yaşayan Keldaniler ile Müslümanlar arasında zaman zaman evlilikler gerçekleşmiştir. Söz konusu evlilikler, bazen Keldani kızlar ile Müslüman erkekler arasında meydana gelen aşktan mütevellid, kaçarak evlenme yoluyla gerçekleşmiştir. Bazen de Keldani bir kızın Müslüman bir erkek tarafından zorla kaçırılması yoluyla evliliklerin gerçekleştiğine şahit olunmaktadır. Ancak hemen ifade etmeliyiz ki Keldani aileler, asla kendi kızlarıyla kızlarını Müslümanlarla evlendirmemişlerdir.¹³⁰ Esasında geçmişe bakıldığında, Osmanlı İmparatorluğu döneminde farklı mezhebe mensup olan Hristiyanlar arasında gerçekleştirilen evlilikler dahi, söz konusu mezhep mensupları tarafından hoş karşılanmamıştır.¹³¹

Günümüzde Keldaniler arasında, farklı bir mezhep veya dine mensup olan insanlarla yapılan evlilik noktasındaki katı duruş zayıflamıştır. Nitekim Avrupa’daki Keldanilerin hem Müslümanlardan kız aldıklarına hem de Müslümanlara kız verdiklerine şahit olunmaktadır. Bu konuda meydana gelen değişimin sebebini sorduğumuz Avrupa’da yaşayan bir Keldani,

¹²⁵ İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

¹²⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ali İhsan Topçuoğlu, “Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülahazalar”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c. III, sy. 10 (2010), s. 586-587.

¹²⁷ Bkz. Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 83, 100, 151.

¹²⁸ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 151.

¹²⁹ Bkz. Halil Cin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara 1974, s. 112-114.

¹³⁰ Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, s. 817; İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

¹³¹ Kasım Ertaş, Osmanlı İmparatorluğu’nda Diyarbakır Ermenileri, s. 85-86.

eskiden özellikle kızların dinlerini değiştirmelerinden endişe edildiği için ailelerin bu tarz evliliklere karşı çıktığını; ancak günümüzde böyle bir tehlikenin ortadan kalktığını ve Avrupa’da herkesin inancını rahat bir şekilde yaşayabildiğinden dolayı bazı Keldanilerin bu tarz evliliklere müsamahalı yaklaştığını ifade etmiştir.¹³² Bu konuda görüşlerine başvurduğumuz George Yaramış, ‘kardeşim bir Müslümanla evli. Aileler karşı çıkıyor ancak zamanla onlar da onaylamak zorunda kalıyor. Yani sevgi gelenekleri aşıyor’ şeklinde cevap vermektedir.¹³³

Günümüzde yaşanmamakla beraber, geçmişte zaman zaman Keldani kızların Müslümanlar tarafından kaçırıldığını ifade etmiştik. Bu noktada bölgedeki Keldaniler ile Müslümanların ilişkilerinde bir kırılma noktası meydana getiren bir kız kaçırma olayını genel hatlarıyla burada zikretmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Ancak bir hususa dikkat çektikten sonra konuyu aktarmak istiyoruz. Bir kızın zorla kaçırılarak evlenilmesi olayı sadece Müslümanlar ile Keldaniler arasında değil, Müslümanların kendi aralarında da yaşanan bir hadise olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak bu tarz hadiselerin Keldaniler üzerinde diğer topluluklar arasında meydana gelen kız kaçırma olayına göre daha kırıcı bir etki bıraktığını söyleyebiliriz. Çünkü Keldanilerin hem farklı bir inanca mensup olmaları hem de nüfus bakımından bölgede azınlık durumunda olmaları, onlarda psikolojik açıdan bir baskı altında olduğu hissini vermekte ve bu etkiyi arttırmaktadır. Bu çerçevede, 10 Kasım 1978 tarihinde İşşi köyünden Feride adında 12 yaşında olduğu ifade edilen bir Keldani kızın Siirt’in Pervari ilçesine bağlı Hosyan (Doğanköy) köyünden Müslümanlar tarafından kaçırılması iki topluluğun ilişkilerinde bir kırılma yaşanmasına neden olmuş ve özellikle Uludere ilçesine bağlı İşşi ve Bazyan köyünde yaşayan Keldanilerde büyük bir huzursuzluk yaratmıştır. Denilebilir ki bu olayın yaşanması, onların bölgede artık kendilerini huzur içerisinde görememelerine neden olmuştur. Keldaniler, kaçırılan kızlarını geri almak için bölgedeki ağalara, devlet yetkililerine, hükümet yetkililerine, meclisteki parti temsilcilerine, Vatikan büyükelçiliğine ve o dönemde bölgedeki Kürtler arasında belli bir etkinliği olan Mustafa Barzani yönetimindeki KDP’nin Uludere ilçesine bağlı Hedriş (Dağdibi) köyünde yer alan merkezlerine başvurarak kaçırılan kızlarının hür iradesiyle ifadesinin alınmasını ve kızın ifadesi kimden yana ise ona bırakılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak başvurdukları resmi ve gayr-ı resmi hiçbir merciden olumlu bir sonuç elde edememeleri Keldanilerin huzursuzluğunu iyice arttırmıştır. Nitekim Aziz Yalap, kaçırılan kızı geri almak için yaklaşık olarak bir yıl devam eden mücadelelerinin sonuçsuz kalması neticesinde kızlarını İstanbul’a göndermek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Yalap, “*Kürtler her gün adam öldüremez ama kız kaçırabilirler. Bu düşünceyle o sonbaharda, köyün genç kızları çalışmak bahanesiyle İstanbul’a gönderildi. Ata topraklarının terkedilme temeli böylece atılmış oldu*”¹³⁴ ifadeleriyle, bu trajik olayın Keldanilerin yüzyıllar boyunca üzerinde yaşadıkları bölge ile bağlarının kopmasına neden olan sebeplerin başında geldiğini belirtmektedir.¹³⁵

Yaşanan bu hadisenin Keldanilerin Müslüman komşuları tarafından tasvip edilmediği ve onların göç etmelerinin Müslümanlar tarafından genel olarak büyük bir üzüntüyle karşılandığını da burada ifade etmemiz gerekiyor. Göç sürecinde Kürtlerin tutumlarını, kendisi de olayın içerisinde yer alan Papaz Aziz Yalap’ın perspektifinden ve onun cümleleri ile aktarmak

¹³² Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, 817; İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

¹³³ George (Fehmi) Yaramış, 1978 doğumlu Geznex.

¹³⁴ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 176.

¹³⁵ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 174-185.

istiyoruz: “Göç eden Asuri-Keldani ailenin arkasından, kimi komşu Kürtler ağlıyor ve onları bir daha göremeyeceklerini anlayınca çok üzüliyorlar, kimileriye Asuri-Keldanilerin göçüne sebep olanlara beddualar okuyordu. Gerçekten de doğruları söylemek gerekirse Kürtler, hepimizin bir daha dönmek üzere gitmemizi istemiyordu, çünkü bu Hıristiyan köylüler, Kürtler için bölgedeki barış ve huzurun simgesiydi. Kürtler için Asuri-Keldaniler konuksever, hizmet veren ve yapan insanlardı; çeşitli el sanatlarında, dokumacılıkta, ev inşaatında usta olan Keldaniler, Kürt köylerinde rağbet gören şahıslardı”.¹³⁶

Keldanilerin, Avrupa’dan göç ederek tekrar köylerine yerleşmeleri, kendileri ile ev ve arazi problemleri yaşamayan Müslümanlar tarafından genel olarak mutlulukla karşılanmıştır. Nitekim 22 Temmuz 2008 tarihinde Geznex’te yapılan Mecit-Estel Yaramış çiftinin düğününe Ertuşi aşireti başta olmak üzere çok sayıda aşiret lideri ve aşiret mensubu iştirak etmiştir. Ayrıca Geznex köyünden olup Belçika’da vefat eden ve vasiyeti üzerine 5 Aralık 2013 tarihinde Kato dağı yamacındaki Keldani mezarlığına defnedilen Bese Yaramış’ın cenaze törenine çok sayıda Müslüman katılmıştır. Hatta cenaze, papaz ve imamın okuduğu dualar eşliğinde toprağa verilmiştir.¹³⁷

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Şırnak ve çevresinde çok sayıda Keldani köyü bulunmakta iken, günümüzde söz konusu bölgede sadece 10-12 tane Keldani köyü bulunduğu tespit edilmiştir. Bölgedeki bu köyler, Şırnak’ın Beytüşşebap ilçesine bağlı Geznex, Hozi ve Mehri/Meer; Uludere ilçesine bağlı İşşi ve Bazyan/ Baznay; Silopi ilçesine bağlı Hassana, Bepin ve Herbol; Siirt’in Pervari ilçesine bağlı Hertevin/Hertiv köyleridir. Bu köylerin yanı sıra, Şırnak’ın Kasrik beldesi civarında bulunan Dêra Jor ve Dêra Jêr isminde iki köy daha bulunmaktadır. Ayrıca Şırnak’a bağlı Berhinci ve Cınet isimli köyler de Keldanilere aittir. Ancak son olarak isimlerini zikrettiğimiz bu Keldani yerleşim birimleri günümüzde metruk durumda olup haklarında detaylı bir bilgi elde edemedik.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz Keldani yerleşim birimlerinden Hozi, İşşi ve Bazyan köyleri de Keldaniler tarafından tamamen boşaltılmış olup günümüzde metruk haldedirler. Bir dönem sadece Keldanilerin yaşadığı, ancak daha sonra Müslümanların da gelerek Keldaniler ile birlikte yaşamaya başladıkları Hertevin köyü ise Keldaniler tarafından tamamen boşaltılmış olup köyde şu anda sadece Müslümanlar yaşamaktadırlar. Keldaniler tarafından terk edilen bu yerleşim merkezlerindeki evlerin ve arazilerin bir kısmının tapusu halen Keldanilerde iken, ev ve arazilerin bir kısmı ise Keldaniler tarafından Müslüman komşularına satılmıştır.

Keldaniler, çalışmada hakkında bilgi sunduğumuz köylerde, 1990’lı yıllara kadar yaşamışlardır. Midyat’taki bazı Keldanilerin işçi olarak Avrupa’ya gitmesinden sonra söz konusu bazı yerleşim birimlerinden de bazı Keldaniler göç ederek Avrupa’ya yerleşmişlerdir. Ancak söz konusu göçler bireysel göçler olup, ilgili yerleşim birimlerinin demografik yapısını ciddi ölçüde etkilememiştir. Keldani köylerinden esas göçler, bölgede terör olaylarının ortaya çıktığı 1980’li yıllarda başlamış ve terör olaylarının şiddetlendiği 1993 yılında ise neredeyse bütün köyler boşaltılmıştır. Bölgedeki çatışma ortamından kaçan Keldaniler; Belçika, Fransa,

¹³⁶ Aziz Yalap, Bizim Köyün Papazıdır, s. 207.

¹³⁷ Kasım Ertaş, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, s. 816.

Almanya ve İsveç gibi Avrupa ülkelerine göç ederek buralara yerleşmişlerdir. Avrupa'ya hemen göç etme imkânı bulamayan bazı Keldaniler ise önce İstanbul'a, daha sonra Avrupa'ya göç etmiştir. Bazı aileler ise İstanbul'da kalmaya devam etmişlerdir. Günümüzde Şırnak ve çevresindeki köylerden göç ederek İstanbul'a yerleşen yaklaşık 10 Keldani aile bulunmaktadır.

Şırnak ve çevresindeki söz konusu yerleşim birimlerini terk etmek zorunda kalıp Avrupa ülkelerine ve İstanbul'a yerleşen Keldanilerin köyleri ile irtibatları kesilmemiştir. Buradan göç eden Keldanilerin bir kısmı yaz mevsiminde kendi köylerine veya başka bir Keldani köyüne gelerek yaz mevsiminin bir kısmını burada geçirmektedirler. Bazı Keldani aileler ise, hemen hemen bütün yılı kendi köylerinde geçirmektedir. Hassana ve Geznex köylerini bu bağlamda zikredebiliriz. Köylerinden göç eden Keldanilerden, özellikle orta yaş üstü kişilerin, ulaşım ve güvenlik problemlerinin çözülerek bölgede huzurlu bir yaşam ortamının tesis edilmesi durumunda, köylerine geri dönmek istedikleri tespit edilmiştir. Nitekim Geznex, Hassana ve Herbol köyünden göç eden Keldanilerin köylerini tekrar imar etmek için çalışmalarını sürdürdükleri görülmüştür.

Keldanilerin Türkiye'deki köylerine yerleşmeye çalışmaları, göç ettikleri yeri vatan olarak benimsemediklerini ve kendi vatanlarına karşı bir özlem içerisinde olduklarını göstermektedir. Hatta Keldanilerin kendi topraklarına büyük bir tutku ile bağlı olduklarını gösteren birçok örnek bulunmaktadır. Bu çerçevede, yıllar önce Geznex köyünden Belçika'ya göç edip orada vefat eden Cemil Yaramış isimli kişinin, vefatından önce ailesine vasiyet ederek, cenazesinin Kato dağına gömülmesini istemesi örnek olarak zikredilebilir. Nitekim söz konusu kişinin vasiyeti üzerine, vefatından 14 yıl sonra (10 Mayıs 2013), ailesi cenazesini getirerek vasiyet ettiği yere defnetmiştir.

İncelediğimiz yerleşim birimlerinde, Keldanilere ait dini yapıların hemen hemen tamamının harap olduğu veya tamamen yok olduğu tespit edilmiştir. Ancak Hassana ve Herbol köyündeki Keldanilerin, tahrip olan bu yapılarını restore ederek veya yeniden inşa ederek kullanılabilir bir duruma getirmek için çalışma yaptıkları görülmüştür.

Avrupa'ya ve İstanbul'a göç eden Keldanilerden yaşlı olanlar, kendi dillerinin yanı sıra Kürtçe de bilmektedir. Ancak gençlerin bir kısmı ve orta yaş grubu Keldanicenin yanı sıra, Türkçe ve Kürtçe de bilmektedir. Avrupa'ya göç eden Keldaniler kendi dillerini muhafaza etmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu çerçevede bazı Avrupa ülkelerinde ve İstanbul'da kilise bünyesinde Keldanice kurslar verilmektedir. Ayrıca Keldaniler, aile içerisinde kendi dillerini konuşarak, çocuklarının Keldanice öğrenmelerini sağlamaktadırlar.

Çalışmamız kapsamında Keldanilerin yanı sıra, bölgede etkinlikleriyle bilinen bazı medrese alimleriyle de görüşerek Müslüman-Keldani ilişkilerini ele almaya çalıştık. Bu çerçevede Müslümanlar ile Keldaniler arasında zaman zaman bazı problemler yaşanmakla beraber, tablonun geneline bakıldığında Müslümanlar ile Keldanilerin ilişkilerinin olumlu bir çizgide olduğu görülmüştür. Ayrıca Müslümanlar ile Keldaniler arasında yaşanan problemlerin kaynağında 'din farkı'nın değil, toplumsal ve ekonomik şartların yer aldığı yapılan tespitler arasında yer almıştır. Hatta yaşanan bu problemlerin nedenleri sıralanacak olursa 'din farkı' faktörünün son sırada yer alacağını düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

A-Kaynak ve Araştırmalar

- Aksoy, Suphi-Toma Çelik, Mezopotamya Uygarlığında Süryani Tarihi, Ankara 2013.
- Albayrak, Kadir, “Nestûrîlik”, DİA, İstanbul 2007, c. 33, ss. 15-17.
- Albayrak, Kadir, “Türkiye ve Dünyada Keldaniler ve Keldani Kilisesi”, Demokrasi Platformu, sy. 7, Ankara 2006, ss. 183-192.
- Albayrak, Kadir, Keldaniler ve Nesturiler, Ankara 1997.
- Aras, Ramazan, “Kürt Toplumunda Şeyhler ve Müslüman-Hıristiyan İlişkilerine Etkileri: Şeyh Seyda Örneği”, Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre (Uluslararası Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri), İstanbul 2012, s. 163 vd.
- Baz, İbrahim, Şeyh Muhammed Said Seydâ el-Cezerî ve Hâlidî-Seydâî Kolu, Ankara 2016.
- Baz, İbrahim, vd., Şırnak Aşiretleri ve Kültürü, (Ed. İbrahim Baz-Nurdan Şarman), Ankara 2015.
- Cin, Halil, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Ankara 1974.
- Coakley, J. F., “Chaldeans”, Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage, (Ed. Sebastian P. Brock ve diğerleri), New Jersey 2011, ss. 93.
- Cuinet, Vital, La Turquie d'Asie: Geographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnee de Chaque Province de L'Asie Mineure, Paris 1891.
- Çelik, Mehmet, “Süryânîler”, DİA, İstanbul 2010, c. 38, ss. 175-178.
- Çelik, Sedat - Lutfullah Sadi Toprak, “Şırnak Geleneksel El Sanatlarının Turistik Ürün Olarak Değerlendirilmesi”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 6, sy. 5 (2018), ss. 687-692.
- Dilek, Abdullah, “Antakya ve Tüm Doğu Süryani Ortodoks Patrikliği: Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2013).
- Ertaş, Kasım, “Anadolu’da Bir Varoluş Mücadelesi: Beytüşşebap’ta Keldaniler ve Sosyo-Kültürel Yaşantıları”, Yeni Türkiye, sy. 82 (2016), ss. 813-821.
- Ertaş, Kasım, Osmanlı İmparatorluğu’nda Diyarbakır Ermenileri, İstanbul 2015.
- Güneş, Hüseyin, “Beytüşşebap Tarihi Üzerine Notlar”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 12 (2015), ss. 103-114.
- Güneş, Hüseyin, “Tur Abdin Yöresinin İslamlaşma Süreci”, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 3 (2012), sy. 6, ss. 71-101.
- İbrahimioğlu, Mahmut, Göç, Kültür, Yaşam, İnanç: Duderan Dawıdıyan Aşireti, İstanbul 2016.
- Naayem, J., Les Assyro-Chaldeens et les Armeniens Massacres par les Turcs, Paris 1920.

Özcoşar, İbrahim, “Papalığın Müdahalesi ve Süryani Kiliselerinde Bölünme: Keldanî ve Süryani Katolik Patriklikleri”, Süryaniler ve Süryanilik, (Haz. Ahmet Taşgın vd.), Ankara 2010, c. 1, ss. 219-244.

Son Teşkilat-ı Mülkiye’de Köylerimiz Adları, İstanbul 1928.

Tomakin, Ahmet Yasin, “Abbâsîler Döneminde İlmî Hayatta Süryânîler (132-656/750-1258)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2017).

Topçuoğlu, Ali İhsan, “Gayrimüslimlerle Sosyal İlişkiler Hakkında İslâm Hukuku Açısından Bazı Mülâhazalar”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c. III, sy. 10 (2010), ss. 584-596.

Tuncel, Metin, “Şırnak”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 2010, c. 39, ss. 109-111.

Yalap, Aziz, Bizim Köyün Papazıdır: Güneydoğulu Bir Keldani’nin Anıları (1975-1985), İstanbul 2011.

B-Kaynak Kişiler

1-Şirin Yaramış, tahminen 100 yaşında, Geznex.

2-Hamid Yaramış, 1943 doğumlu, Geznex.

3-Abdullah Kaplan, 1951 doğumlu, Silopi.

4-Seydayê Mele Mihemeyê Dawîdî (Mehmet İbrahimoglu), 1954 doğumlu, İdil.

5-Hanna Keyik, 1955 doğumlu, Hertevin.

6-Petrus Karatay, 1955 doğumlu, Herbol.

7-İliş Beğtaş, 1956 doğumlu, Hassana.

8-Eprim Yabaş, 1957 doğumlu, İşşi.

9-Yusuf Dora, 1957 doğumlu, Hassana.

10-Remzi Diril, 1981 Mehri doğumlu, Papaz.

11-George (Fehmi) Yaramış, 1978 doğumlu Geznex.

C-Elektronik Referanslar

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40630932> (15.08.2018)

<https://www.ethnologue.com/language/hrt> (15.08.2018)

<https://www.trthaber.com/haber/yasam/fransada-evlendiler-sirnakta-balayi-yaptilar-367594.html> (15.08.2018)

<http://www.suryaniler.com/suryani-tarihi.asp?id=998> (15. 08.2014)

EKLER

Geznex köyündeki Keldaniler ile yapılan görüşmeden bir kare

Geznex köyünün Kato dağının yamacında yer alan mezarlığı

Abuna Remzi Diril ile hatıra fotoğrafı

İşçi köyünden genel bir görünüm

Hassana köyündeki Keldaniler ile yapılan görüşmeden bir kare

Herbol köyünde Eprim Yabaş ile yapılan görüşmeden bir kare

Herbol köyünün yeniden inşa edilmesine öncülük eden Petrus Karatay

Hertevin köyünde yıkık Keldani evleri

Almanya'da ikamet eden Hanna Keyik, evinde şal-şapık kıyafetiyle